STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06420

GETO-FABRIK 76

Rachmil Bryks

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

ירחמיאל בריקס

געטאָ־פאַבריק 76

(„כעמישע אָפּפאַל פערווערטונג")

פאָעמע

CANTATA
William Gunther

ארויסגעגעבן פון „ירחמיאל בריקס בוך־קאָמיטעט", ניו יאָרק, נ. י.
מיט דער מיטהילף פון „יוסף ווינעצקי־פאָנד",
ביים „יידישן פ.ע.נ.־קלוב".
בלאָך פּאָבלישינג קאָמפּאַני
תשכ"ז ניו יאָרק 1967

CANTATA

William Gunther, Music

"GHETTO FACTORY 76"

(Chemical Waste Conversion)

By RACHMIL BRYKS

P O E M

פּאָרטרעט פון מחבר און צייכענונגען, פון
קינסטלער, ראַפאַעל סאָיער.

Illustrated by

RAPHAEL SOYER

Copyright 1967 by
RACHMIL BRYKS
Library of Congress Catalog
Card Number: 67–25573
All rights reserved to the author

Printed in U.S.A.

א מתנה מיינע ליבע און טייערע
פריינט: ר׳ שניאור זלמן שזר, פאעט
און נשיא פון מדינת ישראל.
ר׳ אהרן צייטלין, פאעט און דענקער.
און דעם מנהיג דר. יוסף שווארץ.

הוועד להוצאת ספרי ירחמיאל בריקס

RACHMIL BRYKS BOOK COMM.
240 W. 102 St., apt. 63, New York, N. Y. 10025.

Tel.: MOnument 3-3436

RACHMIL BRYKS BOOK COMMITTEE
in cooperation with the
"Yiddish P.E.N. Club"

BLOCH PUBLISHING CO.
31 W. 31st Street
New York 1, N. Y.
LOngacre 4-2040

ווערק פון ירחמיאל בריקס:

1. „יונג־גרין־מאַי", לירישע לידער, לאָדזש, פוילן, יוני, 1939
2. „אויף קידוש השם", „אַ קאַץ אין געטאָ" און „בערעלע אין געטאָ", נאָוועלן, ניו יאָרק, 1952

   2־טע אויפלאַגע, ניו יאָרק, 1953

   3־טע אויפלאַגע, ניו יאָרק, 1954

   4־טע אויפלאַגע, ניו יאָרק, 1956
3. דער „קיסר" אין געטאָ", ניו יאָרק, 1961
4. „ געטאָ פאַבריק 76" (פּאָעמע) ניו־יאָרק, 1967

העברעאיש:

„התול בגיטו", ירחמיאל בריקס, סיפור, תרגום אלחנן אינדלמן. הוצאת „הדואר", ניו יורק, 1966.

ענגליש:

"A CAT IN THE GHETTO"

by RACHMIL BRYKS

Translated by **Prof. Morris Engel**

With a letter by Eleanor Roosevelt

New York, N. Y. 1959

Bloch Publishing, New York, N. Y.

"THE WINDOWS OF HEAVEN"

(TRAGICOMEDY)

by Shimon Wincelberg

Based on "A CAT IN THE GHETTO"

by Rachmil Bryks

GAMBIT

An International Drama Quarterly

Number 3

London, England 1963

רחמיל ברײקס
Rachmil Bryks
RAPHAEL
SOYER

ירחמיאל בריקס

ליבע פֿאַרצווייפֿלונג

ס'איז נאָך אַ דורכווייענדיקער ווינט,
ליבע פֿאַרצווייפֿלונג מײַן קינד:

מיר זײַנען זאַטע דונער.
טיף אין ערגעץ אין די אַרד פֿאַרשלאָסן.
מיט גליטשיקע קרענקן, און ווײַזן די וועלט;
שפּיגל שטורעם־ווינט; זינגען פֿון אַלעמען:
די רעגנס נאָך שפּרייען,
די שוואַכע שפּרונגען,
זאָרג ליבע די קלינגען;
שפּיגל טיף פֿאַרשפּרייטער דונער:
זינגען ווינט ליבע אַזוי ווײַט,
ליבע אַזוי פֿאַרשמעקט;

מיר זײַנען דונער אומעדיק,
וואָס איך די וועלט פֿאַרבליבן שפּיגלדיק.
מיר וועלן אומעדיק זײַן!
ס'איז נאָך אַ דורכווייענדיקער ווינט
ליבע פֿאַרצווייפֿלונג מײַן קינד!

לאָדזשער געטאָ 1940

Getto LÓDŹ 1940, Poland

די פּאָעמע „געטאָ פאַבריק 76" האָט דער בעלעטריסט און פּאָעט ירחמיאל בריקס, מחבר פון דער וועלט-באַרימטער נאָוועלע „אַ קאַץ אין געטאָ", „אויף קידוש השם", „דער קייסער אין געטאָ", „די פּאַפּירענע קרוין", „אַנטלויפערס" און אַנדערע ווערק, אָנגעשריבען אין לאָדזשער געטאָ, אין יאָר 1943-1944. ער האָט זי פאַרגעלייענט ביי אַ געטאָ-באַנקעט, און מען האָט אים דערפאַר געשטעלט אויף דער ליסטע אַרויסצושיקען אויפ'ן טויט.

די פּאָעמע איז אָפּגעפונען געוואָרען אויף דעם שטח פון דער געוועזענער לאָדזשער געטאָ, און געפינט זיך אין „אידישען היסטאָרישען אינסטיטוט" אין וואַרשע. דער מחבר האָט באַקומען אַ קאָפּיע, פון וועלכער מיר פאַרעפענטליכען די פּאָעמע נישט געענדערט — ווי געשריבען אין יאָר 1943.

די פּאָעמע איז ס'ערשטע מאָל געדרוקט געוואָרען אין ליטע-ראַרישען חודש-זשורנאַל „אידישע קולטור", דעצעמבער, 1966, אין ניו יאָרק.

דאָס ווערק האָט אויף ליטעראַטור מבינים געמאַכט אַ געוואַלדיגן רושם: סיי מיט דעם דראַמאַטיש-קערנדיגען אינהאַלט און סיי מיט דער מוזיקאַלישקייט. — די פּאָעמע איז געשריבען מיט גרויס פּשטות אין אַנאַמאַטאָפּעי-פאָרם; איז אוממיטעלבאַר, איז ווי אַ פאָלקסשאַפונג; טרייסלט אויף און לאָזט אַ לאַנג-לאַנגע צייט אומרואיג.

ירחמיאל בריקס בוך-קאָמיטעט.

ניו יאָרק, יוני, 1967.

די פּאָעמע „געטאָ פאַבריק 76", פון ירחמיאל בריקס, וואָס איז אָפּגעפונען געוואָרען אויף דעם שטח פון דער געוועזענער געטאָ, איז סיי אַ וויכטיגער היסטאָרישער דאָקומענט און סיי אַן אָריגינעלע שאַפונג וועגן אידישען חורבן אונטער די נאַציס; בלויז אַ הויך באַגאַבטער פּאָעט, וואָס האָט אַליין דאָס איבער־געלעבט, האָט געקענט אַזוי מייסטעריש שילדערן דעם דאָזיגען שוידער פון דער אידישער געטאָ; דאָס ווערק איז אַ חוב צו לייענען; דאָס ווערק וועט געדענקט ווערען דור דורות.

יצחק באַשעוויס

ניו יאָרק, 1טער דעצעמבער, 1966.

„די יידישע ליטעראַטור דאַרף זיין
די צונג און ס׳געוויסן פון אַ געיאָגט
און געפייניקט פאָלק״.

— י. ל. פּרץ.

BEKANNTMACHUNG Nr. 106

Betr.: GEBETHÄUSER.

Hiermit gebe ich bekannt, dass es erlaubt ist,

GEBETHÄUSER

zu eröffnen.

Es können geeignete Lokale dafür bestimmt werden, die allerdings den sanitären Vorschriften entsprechen müssen.

Vor Eröffnung eines solchen Gebethauses muss meine vorherige Genehmigung und Bestätigung eingeholt werden.

Schriftliche Anträge sind in meiner Wohnungszuweisungsstelle, Telegraphenst. 13 (Hamburgerstr) einzureichen.

(—) CH. RUMKOWSKI
Der Aelteste Der Juden
in Litzmannstadt

Litzmannstadt-Getto, den 13 August 1940.

OBWIESZCZENIE Nr. 106

Dotyczy: DOMÓW MODLITWY.

Niniejszym podaję do wiadomości, iż wolno jest otwierać

DOMY MODLITWY

Na cel ten mogą być przeznaczone tylko takie lokale, które będą odpowiadały przepisom sanitarnym.

Na otwarcie DOMU MODLITWY należy uzyskać moje uprzednie zezwolenie i zatwierdzenie.

Podania na piśmie w tej sprawie należy składać w moim Wydziale Mieszkaniowym przy ul. Lutomierskiej 13.

(—) CH. RUMKOWSKI
Przełożony Starszeństwa Żydów
w Litzmannstadt

Litzmannstadt-Geto, dnia 13 sierpnia 1940.

בעקאנטמאכונג № 106

בנוגע בתי-תפילות

דערמיט מאך איך בעקאנט, דאס עס איז ערלויבט צו עפנען

בתי-תפילות.

צום דאזיגען צוועק קענען בעשטימט ווערען געהעריגע לאקאלען, וועלכע מוזען יעדענפאלס, ענטשפרעכען די סאניטארע פארשריפטען.

די ערעפנונג פון א בית-תפילה מוז זיין פערזעהן מיט מיין פריהערדיגע ערלויבניש און בעשטעטיגונג.

שריפטליכע ביטעס וועגען דעם ווערען אנגענומען אין וואוינונגס-אמט לוטאמיערסקא 13.

(—) ח. רומקאווסקי
דער עלטסטער פון די יודען
אין ליצמאנשטאדט

ליצמאנשטאדט-געטא ד. 13-טן אויגוסט 1940

ליצמאַנשטאַט־געטאָ,[1] „רעסאָרט 76“,[2]
וואו עס ווערט געשאַפן פון מיסט :
קליסטער, לאַם, סיראָפּ, קנאָכן־פּולווער,
טעקסטרין און שפּירט.
צוויי־פּיסיקע פערד ברענגען :
צוקער־זעק, זאַמיאַטקעס,[3]
אַלטע־ביינער, גאַרבעריי־פלאַקעס
און קאַרטאָפל־שאָלן —
צו צעמאָלן.
צעמענטענער דיל
אונטער פּיס וואַסער־פּול.

---

1) די דייטשן האָבן אין דער צווייטער וועלט־מלחמה אַ נאָמען געגעבן לאָדזש ליצמאַנשטאַט, נאָך זייערס אַ גענעראַל ליצמאַן, וואָס איז געפאַלן אין דער ערשטער וועלט־מלחמה.

2) יעדע פאַבריק אין לאָדזשער געטאָ האָט אויך געהאַט אַ נומער. דאָס איז שוין געווען די 76־טע פאַבריק אין דער געטאָ.

3) פון פּוילישן וואָרט זאַמיאַטאַטש — אויסקערן. דאָס אויסגעקערטע מעל פון די מילן און די בעקערייען, וואָס איז געווען אויסגעמישט, מיט זאַמד, שטויב און אַש.

ס׳דאַמפּן קעסלען,
ראַמפּן, דאַמפּן,
וואָלקן־דאַמף.
גאַנץ באַטריב [4]
איינגעהילט
אין וואָלקן גיפטיקן דאַמף,
ס׳דאַמפּט גיפט־געשטאַנק.

ס׳וויינען ווענט, ס׳וויינט סופיט,
טרערן פאַלן אויפן גוף.
ברר... שוידער.
ס׳קריכט רעוומאַטיזם פון אבר אין אבר
דאָ, אין לעבעדיקן קבר.
און אין מאָגן ברענט און בראָט: הונגער, הונגער,
און מען חלומט: ברויט, ברויט, זופּ, זופּ.
אַ גאַנצן טאָג, אַ גאַנצן טאָג.
רעדער דרייען, פּאַסן לויפן
הין־און־צוריק,
הין־און־צוריק.
מאַשינען הודזשען
דזשיזש, דזשיזש.

---

4) פאַבריק.

* * *

איינגעקורטשעט, אין צען געבויגן,
ליגן אין וואַסער אויפן דיל — פרויען,
איבערקלייבן צעפוילטע קאַרטאָפל־שאָלן,
גרייטן־צו צו מאָלן.
קלייבן מיט צעפלאַצטע הענט און פינגער
און ווייטיקן איבער זייערע צוגערייבטע
קרובים און קינדער —
קראַמפן אין אינגעווייד —
הונגער, הונגער, הונגער;
שאַרן הענט אַריין קאַרטאָפל־שאָלן אַ פולן טאָפּ:
„ס'זאָל קיינער נישט באַמערקן, באַהיט גאָט,
ועט מען מאַכן באָבקעס,
זופּ און לאַטקעס"
און קינד מיט פרייד זאָגט:
— מאַמעליו, אוי, ווי גוט!
— נאָך מיר גיב!"
וואָס וועט זיין ביים אַהיימגיין
מען וועט מיך רעווידירן?"

פאַר די אויגן שוועבט: פּאָליציי,
ניבול־פּה, געשריי,
מערדערישע קלעפּ,
תּפֿיסה־טשאַרניעצקיעגאָ,
קאַרצער: אַ קאַסטן
אַכציק צענטימעטער די הויך,
זעכציק — די לענג,
פערציק — די ברייט.
רייניקן מיט די בלויזע הענט די בית הכּסאס,
איינשפּאַנען זיך צום פּאַס,
פאָרן פון גאַס אין גאַס
און דער סוף אַרויסשיקן. וואו? וואוהין?
„איך בעט דיך, גאָט,
אין דעם זכות פון מיינע קינדער, וואָס הונגערן,
זאָל איך מיך נישט איבערפירן...״

* * *

קלינג־קלאַנג,
קלינג־קלאַנג
קלינגט ווילד,
שטאָלענער קלאַנג;
אַלע וואַרפֿן די אַרבעט.
אַ געלויף פֿון באַטריב אין הויף,
איינער איבער דעם צווייטן שפרינגט,
כאַפנדיק די טעפּ, לויפנדיק געשווינד.
אַ גערודער,
אַ געפּילדער.
אַ געשטופּ,
אַ געשטויס
און שוין שטייט אַ ריי גרויס.
ס'פליען שיסלען, ס'פליען טעפּ
איבער הענט, איבער קעפּ,
ווילד אויגן בליצן,
מערדעריש ציינער קריצן,
ס'גרילצן יעלות
אויסגעהונגערטע ווילדע חיות.

— לאָז מיך צו !
— איך שטיי דאָ פריער פון אייך !
— אָבער איך בין שוין צוויי טעג אָן ברויט !
— איך האָב נאַך היינט גאָרנישט אין מויל
געהאַט !
— יאַזדאַ ! צי אָפּ !
— איך פּלעט דיר דעם קאָפּ
מיט דיין אייגענעם טאָפּ !
— פּפוי ! — גיט ער אים אין פּנים אַ שפּיי,
און ער וואַקלט זיך צו צום סוף ריי.

ביים פענצטערל :
אַ יינגל מיט אַ קורטשאַק[5] קולכל :
„נעכטן האָבן זי מיר געגעבן נאָר צוויי פּיצלעך
קאַרטאָפל אין צוויי זופּן.
ווען כ'האָב זיי איינגעביסן האָבן זיי געשטונקען
ווי אַן אַווער !"

5) הינדעלע.

עס קרעכצט אַ ייד אין אַן אַלטער יופּ:
„כ'בעט אין גיבן זי מיר אַ שיינע זופּ,
דאָס איז מיין גאַנצער טאָג לעבן.
אין דעם זכות וועט אין גאָט העלפן".
„נו, אַ סוף שוין! גיב זיך שוין אַ ריר!
לאָז מיך אויך צו צו איר!
אוי, ווי אַ שיינע ,ווידזשעלאַטשקע' [6]
טיילט זי אַזאַ יאָר שוין אויף מיר!" —
חנפעט זיך דער באַוואוסטער משה האָק.
ער בייגט טיפער אין פענצטערל אַריין דעם קאָפּ
און זיינע אויגן ליגן אין קעסל:
„פּאַני ווידזשעלאַטשקע, כ'מיין נישט קיין
געלאַכטער,
שעפּן זי אַ ביסעלע טיפער און אַ ביסעלע
געדאַכטער".
שנעל ווי אַ בליץ, כאַפּט ער צוריק דאָס טעפּל,
מישט אויף מיט דעם לעפל
און ווי אַן אָפּגעבריטער שרייט ער אויס:
„אוי, די בראָך איז גרויס!
ריין וואַסער!

---

6) אויסטיילערין.

נאָך ערגער — קאָלעריבן פּישעכץ!
די קאַרטאָפל פרעסן זיי אַליין אַרויס!
אַז אויפפלאַצן זאָלן זיי!"

מען לויפט און מען טרינקט.
מען זוכט זיך אויס אַ ווינקל,
מען זעצט זיך אַוועק,
מען נעמט דעם טאָפּ צווישן די פיס,
מען לעקט אויס, ווי עס וואָלט געווען צוקער זיס.
און עס גייט דער טאָג־טעגלעכער שמועס:
וועגן ראַציעס,
טאַלאָנען, קאָלעריבן, שאָבעכץ,
וואָס לוינט בעסער צו קאָכן
פון דעם און פון יענעם.
„ווײ, ווײ, איז צו אונדז! אַזאַ קלאָג!
די שטערבלעכקייט פאַרגרעסערט זיך פון טאָג
צו טאָג!

„אוי, עס זאָל פון עמלק־דייטש, נישט בלייבן קיין
זכר, קיין געביין!”
„אין האַמבורג איז שוין נישט געבליבן קיין שטיין
אויף אַ שטיין!
„דייטשלאַנד ווערט גאַנצע טעג און נעכט
באָמבאַרדירט,
אַזוי האָט היטלער זיין לאַנד דערפירט”.
„אַזוי? מיטן מויל גייט עס ווי געשמירט!”
„טשערטשיל האָט אין זיין לעצטער רעדע
דייטשלאַנד
שטאַרק געדראָט:
„אויב איר וועט זיך נישט אונטערגעבן — האָט
ער זיי געוואָרנט —
וועל איך זיין געצוואונגען גאָר אין גיכן
נאָכאַמאָל... צו רעדן!”
„נו, יאָ, ענגלאַנד וועט זיך אַזוי לאַנג שלאָגן ביז
צום לעצטן... רוסישן זעלנער”.
„פאַרוואָס ליידן מיר? פאַר וועלכע זינד?

אַ שאָד אונדזער מאָרדעקע: מיר וויגן אַ טויט
קינד..."

„בטחון־בטחון! דאָס איז אונדזער גרעסטער
פאַרמעגן אַצינד!"

„געוואַלד, יידן, זייט זיך נישט מייאש!
מיר האָבן שוין נישט איין המן איבערגעלעבט!"
דעם שמועס רייסט איבער ווילדע מוזיק:

— קלינג קלאַנג!

— קלינג קלאַנג!

און ס'וואַקלט זיך יעדער צו זיין אַרבעט צוריק.

ירחמיאל בריקס
געטאָ־פֿאַבריק 76
RAPHAEL SOYER

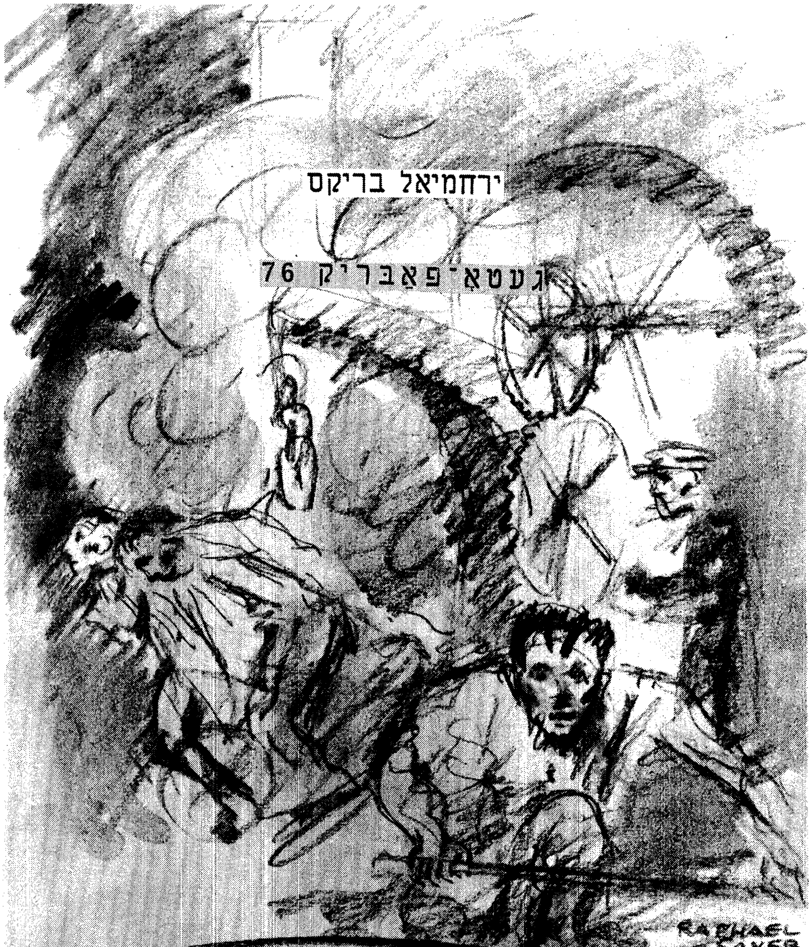
ירחמיאל בריקס
געטא־פאבריק 76
RAPHAEL SOYER

* * *

עס קומט אַריין דער הערן אינזשעניער
אַן אַסימילירטער ייד ;
מיט אַראָפּגעלאָזטע ברילן איבער דער נאָז,
מיט טריט, וואָס זאָגן : „דאָס גייט דער
באַלעבאָס".
ער שפּיזט־דורך יעדעס ווינקל מיט די אויגן,
קוקט אויף יעדן מיט פאָרשנדיקע בליקן,
אוים מורא גייט יעדן דורך איבערן לייב אַ קעלט.
פלוצלונג צעשרייט ער זיך :
„מיינע אַרבעטער ! : די פּאָליציי זוכט,
וועלן פאַלן אויף די שפּורן,
פון וואַנען עס קומען אין גאַס אַריין :
שאָבעכץ, פלאַקעס,[7] זאַמיאַטקעס,
צו מאַכן גאַלער,[8] גולאַש און באַבקעס.
געדענקט : ווער מען ־ווע‌מען כאַפּן,
וועל איך גאָרנישט קענען העלפן !
וועל איך נישט העלפן !"
אַ געמורמל,
אַ געפּלויך,
אַ געפּילדער.

---

7) אָפּפאַל פון פעל פון דער גאַרבערײ, וואָס טויג נישט פאַר קיין לעדער.

8) פּעטשאַ.

* * *

ס׳פאַלט אַ באַפעל:
— איינשיטן זאַמיאַטקעס!
שאָפל
נאָך שאָפל
בייסן זיך איין
אין זאַק ווי ציין,
שאָפל־אַרויס —
שאָפל־אַריין,
עמערס מיילער שלינגען איין,
עמער שפּאַנט,
פון האַנט צו האַנט.
מיט די אויגן
וואָלט מען דאָס געגעסן,

נאָר מען היט
אויף טריט און שריט.
סודותדיק איינער דעם צווייטן פרעגט:
— וויפיל מענטשן וואָלטן זיך געקענט
אָנעסן מיט די „זאַמיאַטקעס”, צו דער זעט?
— אַ שאָד דיין קאָפּ צעברעכן,
שיט אין קעסל אַריין,
ס'וועט שפּירט און ליקער זיין
פאַר די, וואָס מען האָט געמאַכט
אונדז צו פּייניקן טאָג און נאַכט.
— נישט סודלען זיך, צואיילן!

שאָפּל,
נאָך שאָפּל

בײסן זיך אײַן
אין זאַק װי צײַן:
שאָפּל־אַרױס,
שאָפּל־אַרײַן,
עמערס מײַלער שלינגען אײַן.
עמער שפּאַנט,
פֿון האַנט צו האַנט.
קעסל שלינגט,
קעסל פֿאַרדײַעט
זאַק נאָך זאַק
ס׳קאָכט, ס׳זידט, ס׳בלאָזט
פֿון אױגן װײַטיקט קנאה און שנאה
און די הערצער דורשטן — נקמה.

RAPHAEL
SOYER

RAPHAEL
SOYER

* * *

היינט האָט „רעסאָרט 76", צום לעצטן מאָל
באַקומען
זאַמיאַטקעס:
זאָרגן די אַרבעטער: טאַטעס, מאַמעס און
קינדער:
וועסטו היינט נישט נעמען,
וועסטו פריער שטאַרבן;
הונגער אין די געדערים ברענט און בראָט —
הונגער־טויט דראָט;
טויט פון הונגער —
איז ערגער, ווי טויט פון אַ שווערד;
לעבן וויל מען,
און איבערלעבן מוז מען!
ברעכט מען זיך די קעפּ:
— נעמען אין די קעשענעס,

אין טעם ?
— אַלץ איינס, וואו אַריין —
אַלעם ווערט רעוווידירט ביים אַרויסגיין ;
— מיר זיינען פאַרמשפּט אויף אַ הונגער־טויט —
ביי קאַטאָרזשנע־אַרבעט,
ווען מיר נישט איינשטעלן ס׳לעבן —
וועלן מיר זיכער נישט איבערלעבן !
חיימקע „מזיק״ :
אַזוי רופט מען אים פאַר זיינע ווילדע שטיק ;
מען רופט אים אויך „קוליע מאַן״.
ווייל ער וואַקלט זיך ווי אויף קוליעס ;
זיינע ביינער זיינען קאַלכלאָז,
ער האָט : פעך־שוואַרצע־האָר, שוואַרצע אויגן,
אַ סעמיטיש פּנים. ער גייט געבויגן —
דער פעלער איז אים געבליבן פון קוועטשן די באַנק ;
ער איז אויך אויף די לונגען קראַנק.

ער זינגט זיך כסדר אונטער אַ שטיקל גמרא:
„הכל שוחטין: אוי, אַלע מעגן שעכטן!"
צעציט ער לאַנג זיין קלינגענדיקע שטימע —
נישט אויס פרומקייט, נאָר אויס מידה;
ער האַלט אין איין טענהן:
„די מלחמה האָט מיך געמאַכט פאַר אַן אפיקורס,
איך בין געוואָרן מיט דעם אין הימל ברוגז,
עס האָט מיך געלערנט, דאָס לעבן דאָ,
אַז ס'איז קיין גאָט נישטאָ;
פאַר די גרעסטע זינד:
ווער אַ טאַטע אַזוי לאַנג פייניקן זיין קינד?
מענטשן זיינען דאָך גאָטס־קינדער,
אַי, באַוויזט ע ר שוין איינמאָל „וואונדער":
פון ז י י ן שיינער וועלט — ער האָט דאָך די
מאַכט —
האָט ע ר ז י ך, אַ ים מענטשן־בלוט
געמאַכט,

און זיינע קינדער האָט ער געהייסן:
זיי זאָלן זיך לעבעדיקערהייט אויפפרעסן!"
— חיימקע/מזיק! פאַר אַזעלכע רייד זאָלסטו
ווערן געכאַפּט.
— רעד ווייטער, קוליעמאַן, ביסט געראַכט!
פּאַלט־איין דעם מזיק, — אַן עילוישער קאָפּ:
„הערט, יידן: דאָס קעסל איז ברייט און הויך,
וועט מען אַריינהענגען אַ זעקל, —
זאַמיאַטקעס, מ'שיט כלומרשט אין קעסל, און
מ'האָט אַ פּעקל.
מאָרגן פאָר איך מיט דעם וואָגן,
אַז כ'וועל עס אַרויסשמוקלען אין גאַס,
וועט עס גיין, ווי אַ טייך נאָך אַ רעגן —
ס'וועט זיין פאַר אַלעסוועגן,

מען וועט איינטיילן גלייך אויף גלייך;
איר זייט מסכים?"
— מסכים! מסכים!
געזאָגט און געטאָן:

שאָפל.
נאָך שאָפל:
בייסן זיך איין,
אין זאַק, ווי ציין;
שאָפל אַרויס,
שאָפל אַריין.
עמערס מיילער —
שלינגען איין,
עמער שפּאַנט,
פון האַנט צו האַנט,

און אין קעסל דער זאַק
ווערט פולער
און פולער.

אונטער אַ קעסל פֿאַרשטעקט,
שטייט דער הערן אינזשיניער,
פֿאָרשט, וואָפּט און טראַכט:
מען גנבעט נישט, גוט, פֿיין,
אַלעס גייט אין קעסל אַריין;

חיימקע מזיק רייבט די הענט אויס פֿרייד:
„יידן, ס'גייט ווי געשמירט,
מען קען שוין מאַכן הבדלה — ס'איז פֿול.
א י ר שטייט אויף ,צונג'...
און א י ך האָב עס מיט איין שפּרונג".
אַ ווייס אָנגעפילט זעקל,
ציט ער אַרויס פֿון קעסל,
שנעל כאַפּן צוויי פּאָר הענט
און באַהאַלטן אין אַ פּאַס.

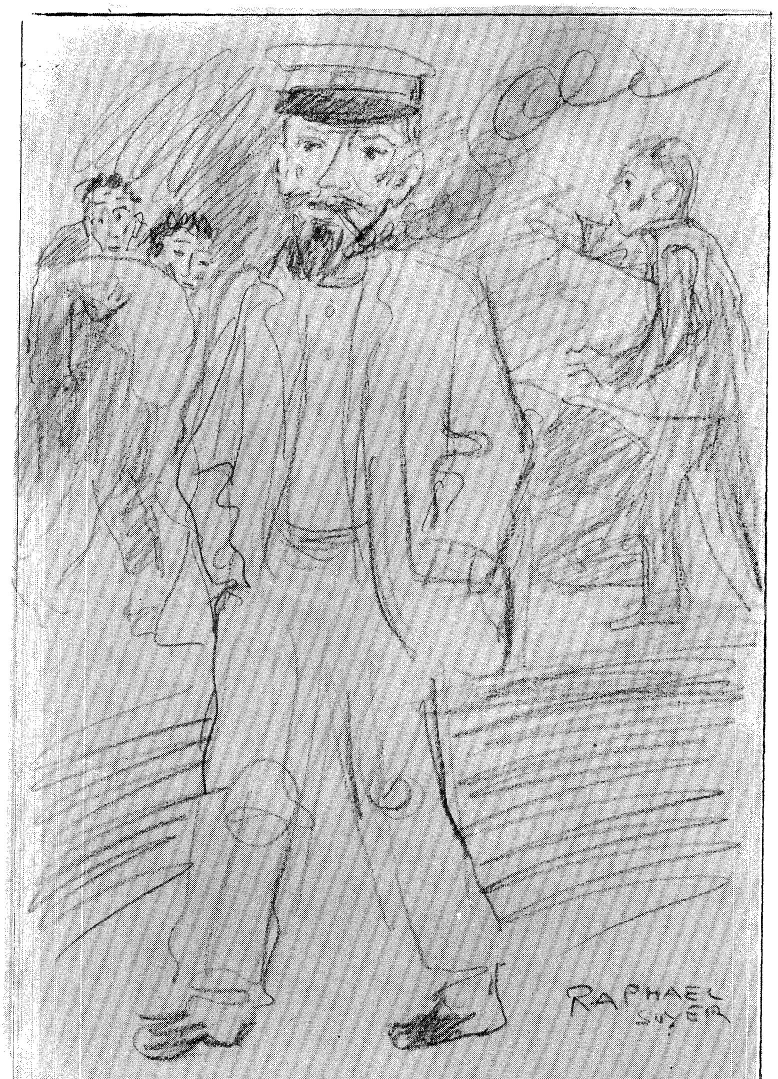
RAPHAEL
SOYER

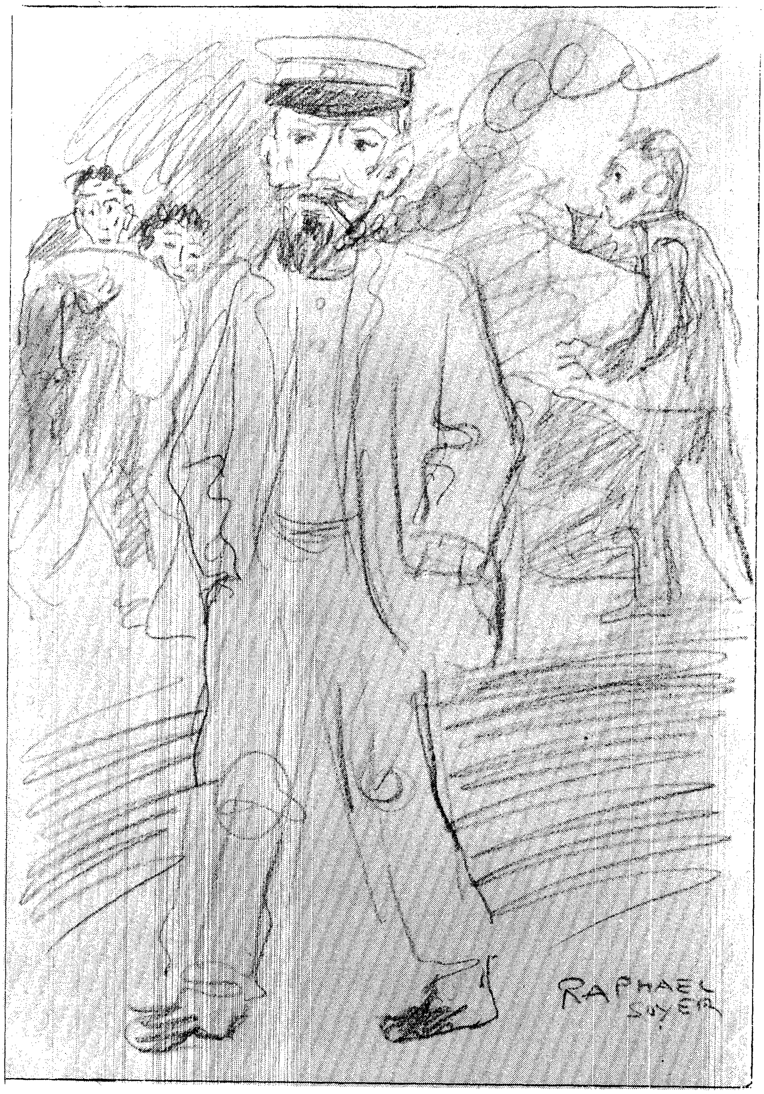
RAPHAEL SOYER

ווי פון דער ערד איז אויסגעוואַקסן דער הערן
אינזשיניער :
— וואָס האָט איר פאַרשטעקט ? !
זיי האָבן געבעטן די ערד זאָל זיי איינשלינגען.
זיינען טויט־בלאַס.
פאַר די אויגן שוועבט :
תפיסה־טשאַרניעצקיעגאָ,
אַרויסגעשיקט ווערן פון געטאָ,
וואו ? וואוהין ?
דעם אינזשיניערס אויגן
שטעכן זיי ווי שפיזן.
„אַלדזאָ, וואָס האָט איר פאַרשטעקט ? !"
קיינער קען דאָס מויל נישט עפענען,
די אויגן נישט אויפהייבן.
מיט ווילדן כעס,
לויפט דער הערן אינזשיניער צו צום פאַס.

* * *

וועלף [9] —
וועלף צוקן איין,
רייבן מיט די ציין,
מאָלן, מאָלן
קאַרטאָפל־שאָלן.
שלאַוכן: שפּריצן,
שפּריצן, שפּריצן.
שפּריצט און זיפּט,
שפּריצט און זיפּט,
ס'שוימט זיך — וואַסער,
ס'שוימט זיך — וואַסער,
פאַלט אין קאַסטן קראָכמאַל נאַסער.

---

9) מאַשינען מיט שאַרפע ציין, וואָס צעבייסן, צערייסן.

*   *   *

מישט, מישט, שטאָלענע האַנט,
קעסל קלייסטער,
קעסל קלייסטער.
קליינע מיל
אויף עלעקטרע
מאָלט קראָכמאַל,
מאָלט, מאָלט,
ס'שיט זיך,
ס'שיט זיך
קאַרטאָפל־מעל,
קאַרטאָפל־מעל.
ס'קאָכט אין קעסל זיך זאַמיאַטקעס.
ס'קאָכט זיך אויס סיראָפּ,
ס'סאַפּעט דאַמף,
ס'דאַמפּט גיפט־געשטאַנק.

*   *   *

אויף הענגער מיט האָקלעך
צוקער־זעק אַרויפגעשטאָכן,
צוגעגרייט אַרויפצוציען.
בגנבה קראַצן אַרבעטער מיט לעפלען
און פּאַקן אין די מיילער אַריין.
— שוין פאַרטיק?
— גרייט!
— אַכטונג: איינס, צוויי, דריי!
— אַרויף! — — — —
— האַלט!
אין קעסל פאַלט.
ס'ציט פּאַרע אַרום דעם צוקער,
ס'ציט פּאַרע אַרום דעם צוקער.
ס'דאַכּעט, ס'דאַמפּט
גיפט־געשטאַנק.

קעסלען קאָכן פלאַקעם.
ס'קאָכט זיך לאַם.

ס'דאַמפּט,
גיפט־געשטאַנק.
גאַנץ באַטריב
איינגעהילט,
אין וואָלקן גיפטיקן־דאַמף
ס'דאַמפּט — גיפט־געשטאַנק.

ס'קאָכט זיך צוקער,
ס'זידט, ס'בלאָזט,
ס'שאַפט זיך טוש.
ס'קאָכט זיך צוקער,
ס'זידט, ס'בלאָזט,
ס'קאָכט זיך שפּירט.
ס'קאָכט זיך מיט
מענטשן שוויים און בלוט.
ס'שאַפט זיך שפּירט,
שפּירט ! שפּירט !

* * *

דער קאָמיסאַר צים שפּירט אין אַ פּאַס,
און די אויסגעמאַרכטע שאָטנס וואַרפן צו
בליקן, מיט מורא, קנאה און האַס.
„אויך אַ ייד אין דעם זעלבן גיהינום — און אַ
האַר".
„ווייל ער האָט ‚פּלייצעס' — דערפאַר".
מיט גרויס הנאה קוקט ער, ווי עס ווערט פול
דער פּאַס,
און שמייכלט פון נחת.

אויף אַ שטיין אָנגעלענט אין דער וואַנט,
איינגעהילט אין דאַמף,
גלאָצן אויגן שוואַרצע צוויי
פון טויט געזיכט, גרוי ווי בליי.
נאָר ווער זעט זיי?
„דאָ האָב איך מיינע לונגען אָנגעוואוירן,
דאָ וועלקט מיין פרילינג.
שוין זיינען געציילטע מיינע שעה'ן.
עס אָטעמען מיינע לונגען מיט גיפט,
ווי די קעסלען דאָ,
שווער, שווער".

RAPHAEL
SOYER

RAPHAEL
SOYER

די צווייַ שוואַרצע אויגן גלאָצן,
זעען: נאַסע, קאַלטע, פינצטערע שטיבן,
קראַנקע אויף שמוציקע געלעגערס ליגן.
חלשט ווער, איז נישטאָ מיט וואָס צו דערייסן.
די אַפּטייקן זיינען לער פון אַלערליי טראָפּן,
ווייל זיי האָבן נישט קיין שפּירט.
נישטאָ קיין מעדיצין, נישטאָ קיין ברויט.
איין אויסוועג — טויט.
די צווייַ שוואַרצע אויגן גלאָצן,
זעען: קעראָוואניקעס און קאָמיסאַרן,
אין העל־באַלויכטענע זאַלן.
ביי ווייס געדעקטע טישן,
אונטער קלאַנגען פון מוזיק,
כלאָיעט מען ליקער,

זויפט מען שפּירט,
בעסטע מאכלים — פרעסן
און זנות זיי טרייבן!
זיינע הענט ציען זיך אויס
אין פויסטן געבייל:
„אונדזער בלוט! אונדזער שווייס!
אַי, ווערט מען צאָלן! באַצאָלן היים!"

דאַמף, דאַמף!
גאַנץ באַטריב
איינגעהילט
אין גיפטיקן דאַמף
ס'דאַמפט גיפט־געשטאַנק.

לאָדזשער געטאָ, 1943־44.

דבורה־לאה מברכת על הנרות באושוויץ, ציור מאת מילדרד פיינברג, מבוסס על הסיפור „קידוש השם" לירחמיאל בריקס.

BEKANNTMACHUNG Nr. 209

In Nachgang zu meiner Bekanntmachung Nr. 206 v. 1. Februar 1941
bezüglich der Umsiedlung erkläre ich hiermit,

dass niemand eine Sache aus der Wohnung entfernen darf,

wodurch die Wohnung beschädigt wird.

Die Familie, die in der Wohnung wohnt, sowie der Hauswächter sind mir dafür verantwortlich, dass die Wohnungen unbeschädigt bleiben.

Bei dieser Gelegenheit gebe ich zur Kenntniss, dass meine Kommission bereits tätig ist, und fordere ich daher die betreffenden Personen nochmals auf,

ruhig in ihrer Wohnung abzuwarten.

(—) CH. RUMKOWSKI
der Aelteste der Juden in Litzmannstadt.

Litzmannstadt-Getto, den 3. Februar 1941

OBWIESZCZENIE Nr. 209

W ślad za moim obwieszczeniem Nr. 206 z dn. 1. lutego 1941 r.
odnośnie przesiedlenia wyjaśniam niniejszym,

że nie wolno z mieszkań usuwać żadnych przedmiotów i urządzeń,

brak których może spowodować uszkodzenie lokalu.

Za pozostawienie mieszkania w stanie nieuszkodzonym czynię odpowiedzialnych zarówno lokatorów danego lokalu i dozorcę domu.

Jednocześnie podaję do wiadomości, że moja Komisja już urzęduje;

WZYWAM ZATEM PONOWNIE ODNOŚNE OSOBY DO SPOKOJNEGO WYCZEKIWANIA W SWYCH MIESZKANIACH

(-) CH. RUMKOWSKI
Przełożony Starszeństwa Żydów w Litzmannstadt

Litzmannstadt-Geto, dn. 3 lutego 1941 r.

באקאנטמאכונג נר. 209

אין צוזאמענהאנג מיט מיין באקאנטמאכונג נר. 206
פון 1־טן פעברואר 1941 וועגן דעם איבערציען
ערקלער איך דערמיט, אז

קיינער טאר נישט ארויסנעמען קיין שום זאך פון דער וואוינונג, דורך וועלכער די וואוינונג קאן באשעדיקט ווערן.

דער לאקאטאר און דער הויזוועכטער זענען **פאראנטווארטלעך** אז

די וואוינונגען, וועלכע זאלן פארלאזט ווערן זאלן בלייבן אומבאשעדיקט.

ביי דער געלעגנהייט מאך איך באקאנט, אז

מיין געשאפענע קאמיסיע פאר איבערציונג איז טעטיק,
און איך פאדער דעריבער אויף נאכאמאל די באטרעפנדע פערזאנען

רויק אין די וואוינונגען אפצווארטן ביז זיי וועלן באקומען אנגעוויזן וואוהין זיך צו איבערציען.

(—) מרדכי חיים רומקאווסקי
דער עלטסטער פון די יידן אין ליצמאנשטאט.

ליצמאנשטאט־געטא, דעם 3־טן פעברואר 1941.

AUFRUF an die Gettobevölkerung!

BETR.:

Ablieferung von Gold- und sonstigen Wertgegenständen (wie: Brillanten usw.) sowie Valuta und Pelzen an die

BANK, Bleicherweg 7

und Waren jeglicher Art an die

ZENTRAL-EINKAUFSSTELLE, Kirchplatz 4.

Nachdem sich das Getto z. Zt. in einer schweren finanziellen Lage befindet, **und eine Abhilfe zugunsten der allgemeinen Gettobevölkerung unbedingt erforderlich ist,** weise ich hierdurch nochmals ausdrücklich auf meine früheren Aufforderungen hin, **alle im Besitz der einzelnen Gettoeinwohner befindlichen Wertgegenstände wie: Gold, Brillanten usw sowie Valuta und Pelze an die**

BANK, Bleicherweg 7

und Waren jeglicher Art, an die

Zentral-Einkaufsstelle, Kirchplatz 4, abzuliefern.

Die Bank und auch die Zentral-Einkaufsstelle haben Anordnungen erhalten, die abgelieferten Wertgegenstände und Waren — wie obenbezeichnet — **nach bester Möglichkeit günstigst zu schätzen und den Gegenwert hierfür**

SOFORT ZUR AUSZAHLUNG

zu bringen.

Ich mache ausdrücklich darauf aufmerksam, dass die Gettobevölkerung mit der vorbezeichneten Ablieferung zum Wohle des gesamten Gettos beiträgt, und ein jeder deshalb meine Aufforderung richtig verstehen und entsprechend handeln sollte.

Falls der eine oder andere mir in dieser Angelegenheit vertrauliche Mitteilungen zu machen hat, kann er sich jederzeit zu mir persönlich auf dem Baluter Ring melden.

Anmeldungen zu mir wegen dieser vertraulichen Mitteilungen werden in der Ordnungsdienstabteilung gegenüber dem Baluter Ring angenommen.

(-) CH. RUMKOWSKI

Der Aelteste der Juden in Litzmannstadt

Litzmannstadt-Getto, den 4. 11. 43

שוין זײַנען געזאַלצטע מײַנע טרערן.
עס פֿאַרמאַכן מײַנע ליפּן מיט גיפֿט.
ווי די קראָען דאָ.
שוואַר. שוואַר."
די זונ' שוואַרצע אויגן גלאָצן.
זאַלץ: ביטער, קאַלטע, פֿאַרזאַלצטע שטומ.
קרײַזלען אויף שוואַרצע וואַסערס ליכט.
גלעטן ווער איז ניטאָ מיט װאָס צו פֿאַרטרײַבן
די פֿאַרטיקן זײַנען לאַנג פֿון אַלעמען טראָגן,
ווײַל צו דערגרייכן ניטאָ קיין ספֿורט.
ניטאָ קיין מענטשן, ניטאָ קיין ברויט.
קיין וואַסער — טויט.
די זוני שוואַרצע אויגן גלאָצן,
זאַלץ: פֿאַרוואָלקנט און קאַמיאָסלען,
און הונגער = בראָך בלוט צעגיין.
די וואָס גערעכטע טויטן,
וואָרטער קלײַנע פֿון מויל,
פֿאַרלוירן אַלץ לויפֿן,
גליקט אַלץ ספֿורט,
ברויט מיטן פֿלײש — פֿרעסן
און נאָכן צו טרינקען!
ווײַנע הערץ זאָגט צוק אויס
און פֿראָגט עפּעס:
"וווּהין איז ברויט! וווּהין איז וואַסער!
נו, ווער מיר זאָגן! בראָך אויף האָס!"

ברויט, ברויט! און גיפֿטיקן ברויט
גאָלד בעטלער פֿאַרזאַמט גיפֿט געזעצלן.
אויסגעהויקט

1943-44 לאַגער געטאָ

"A CAT IN THE GHETTO"

by RACHMIL BRYKS

MRS. FRANKLIN D. ROOSEVELT
202 FIFTY-SIXTH STREET WEST
NEW YORK 19, N. Y.

May 4, 1959

Dear Mr. Bryks:

I realize that we need reminders of human suffering. Your book "A Cat In The Ghetto" was hard for me to read and yet it is well written and one should read it in order not to forget.

Very sincerely yours,

Eleanor Roosevelt

Copyright 1966
RACHMIL BRYKS

Printed in U.S.A.

a Cat in the Ghetto

by

Rachmil Bryks

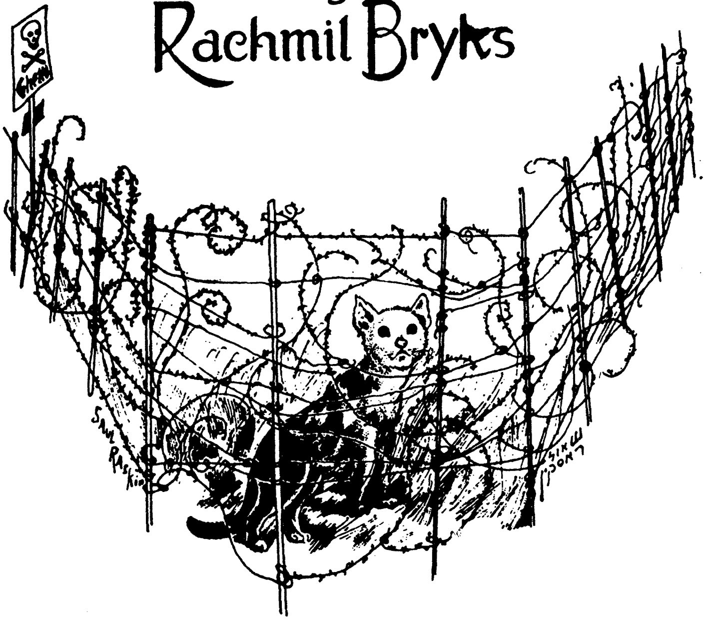

WITH A LETTER BY ELEANOR ROOSEVELT

חתול בגטו

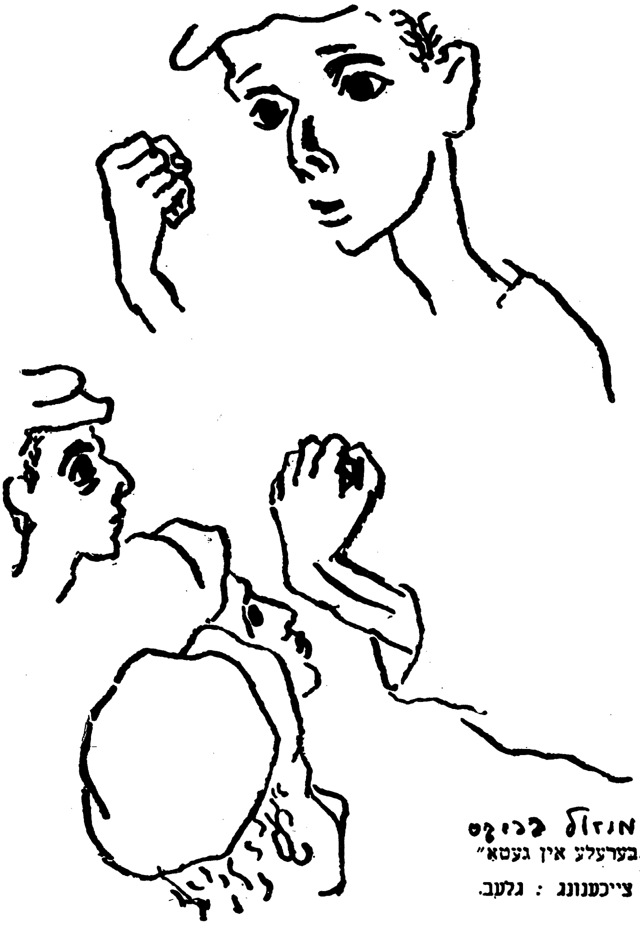

רחמיל בריקס
„בערעלע אין געטא"
צייכענונג : גלעב.

כלבין גזלמאזין
רעדגען רעלצען

ביכער גרייט צום דרוק:

1. „די פאַפּירענע קרוין", נאָוועלע.

„אַנטלויפערס", אויטאָביאָגראַפישער ראָמאַן.

עֵנגליש:

"THE PAPER CROWN"

by RACHMIL BRYKS, Novel

Translated by **Rebecca Soyer**

"GHETTO FACTORY 76", Poem

by RACHMIL BRYKS

Translated by **Theodor Primack**

and **Prof. Dr. Eugen Kullman**

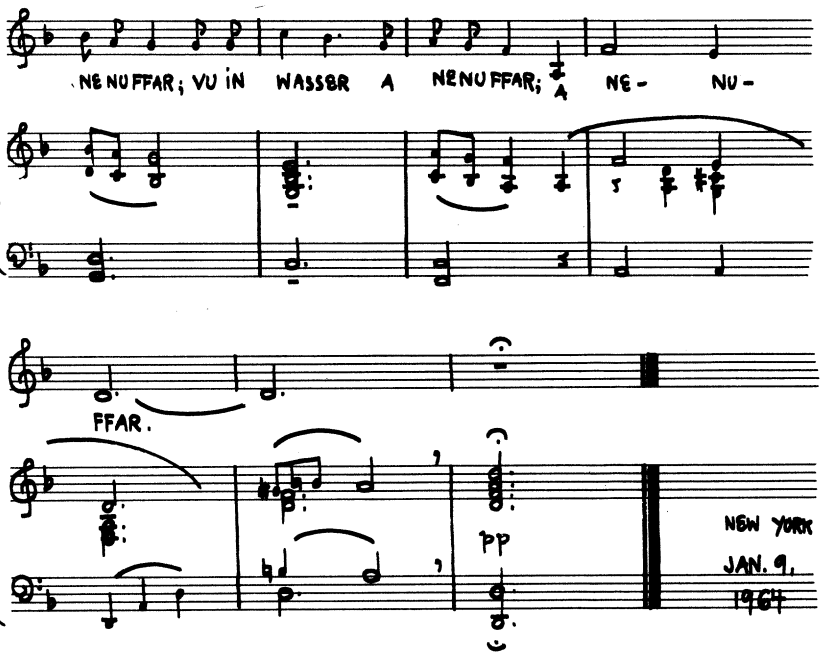
NENUFFAR; VU IN WASSER A NENUFFAR; A NE- NU-
FFAR.
PP
NEW YORK
JAN. 9, 1964

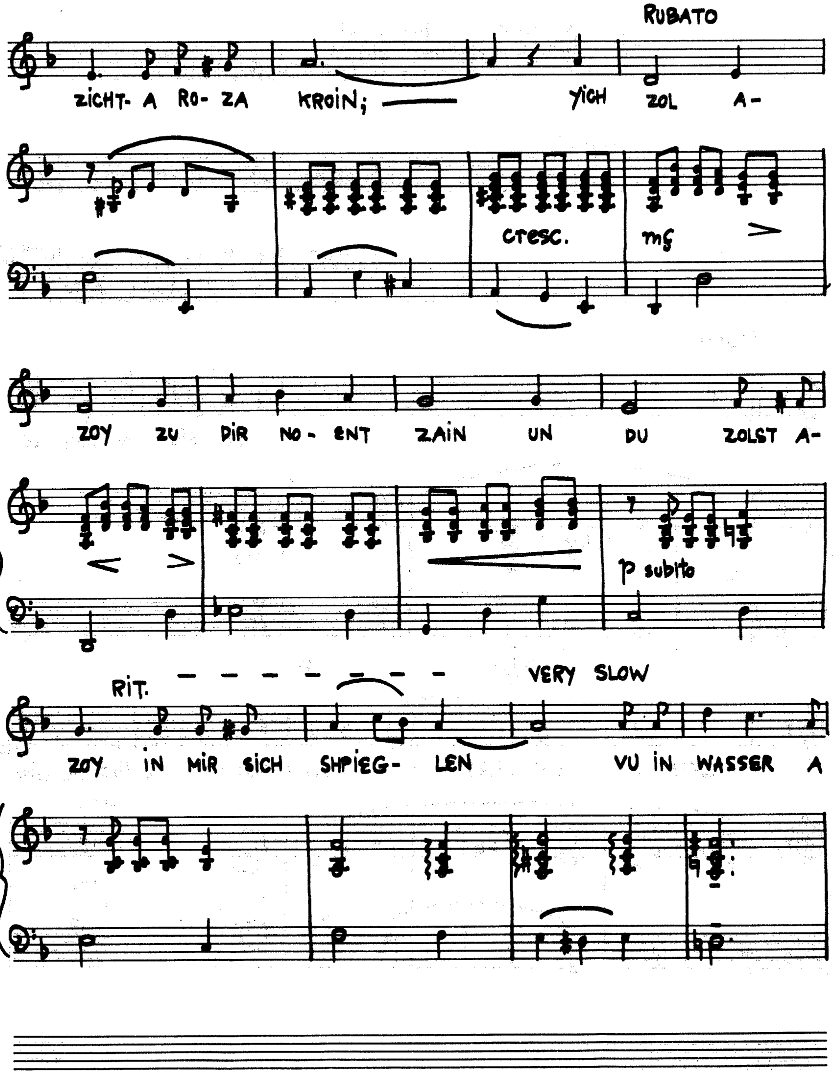
RUBATO
ZICHT- A RO- ZA KROIN; YICH ZOL A-
cresc.
mf
ZOY ZU DIR NO- ENT ZAIN UN DU ZOLST A-
p subito
RIT.
VERY SLOW
ZOY IN MIR SICH SHPIEG- LEN VU IN WASSER A

YOU ARE A WATER LILY

DU A NENUFFAR

(WASSERLILLIE)

SONG

WORDS BY RACHMIL BRYKS

MUSIC BY WILLIAM GUNTHER
(ASCAP)

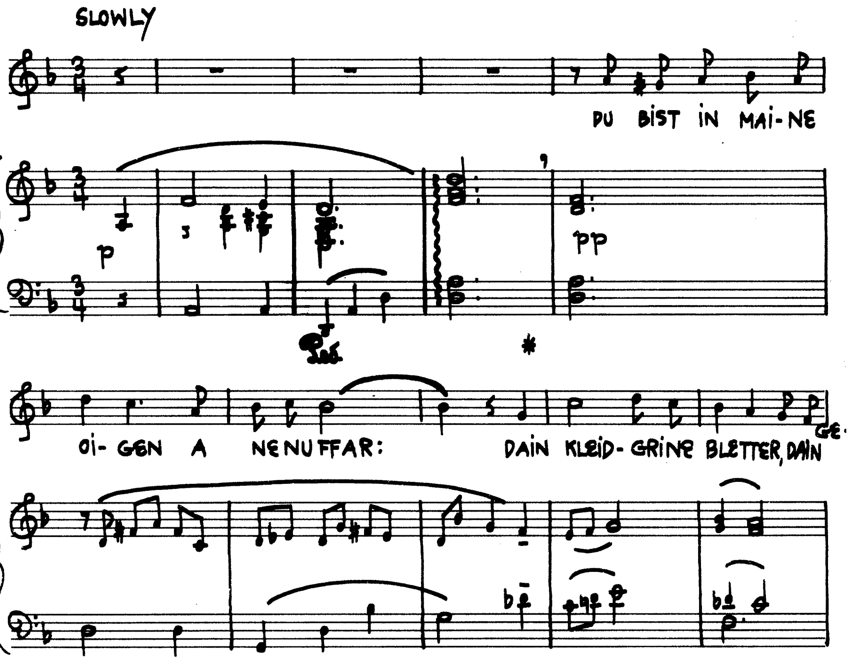

ALL RIGHTS ASSIGNED TO MILLS MUSIC, INC.
U.S.A.

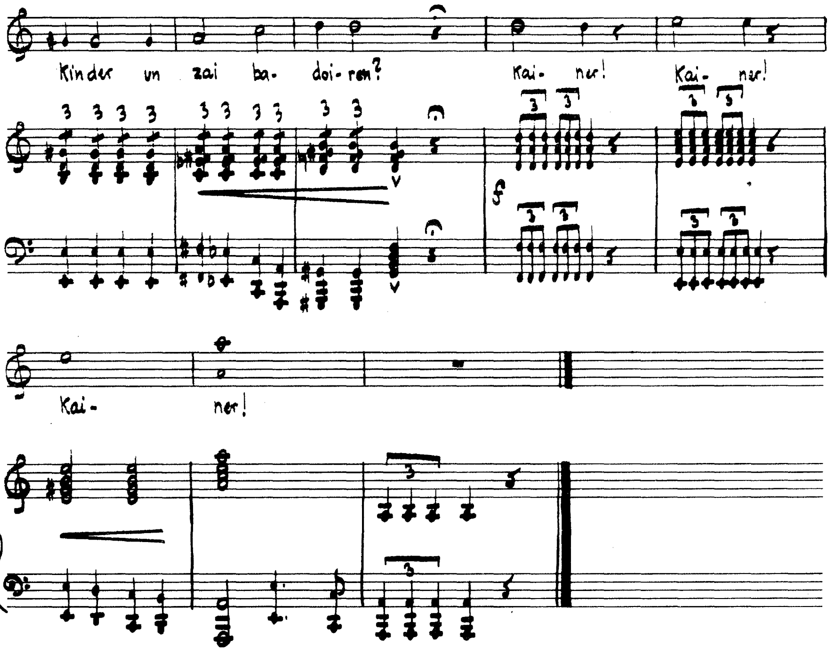
Kinder un zai ba- doi- ren?
Kai- ner!
Kai- ner!
Kai- ner!

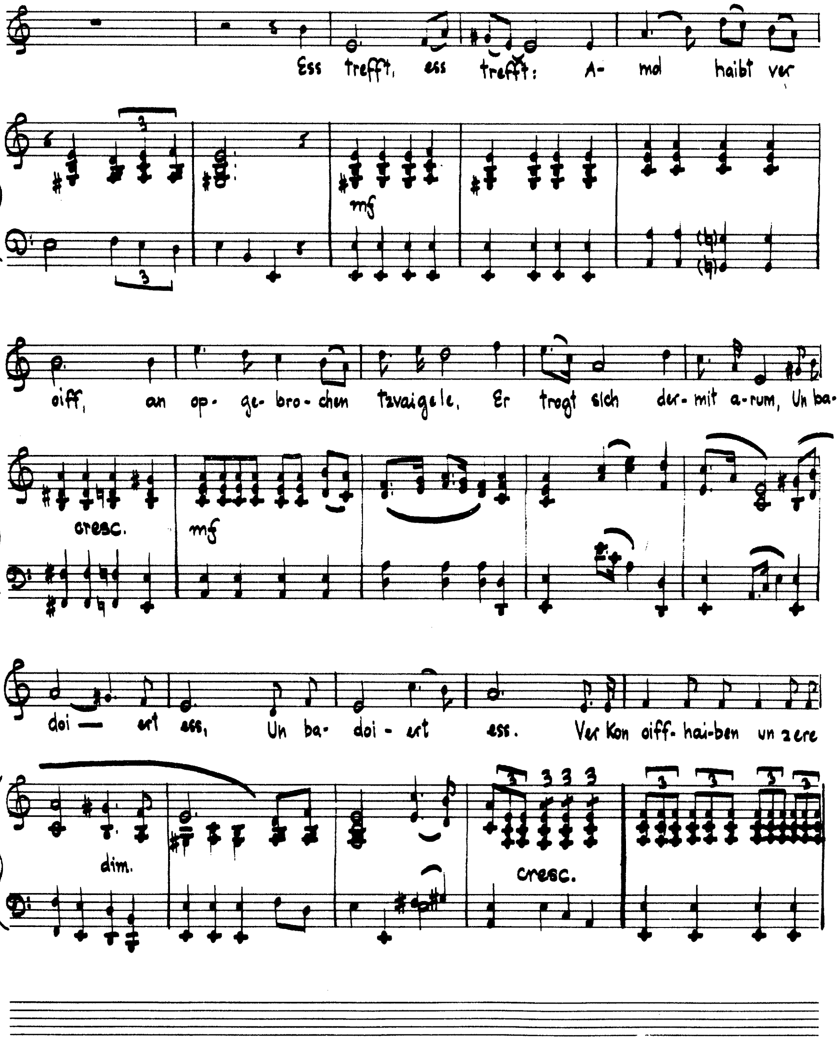
Ess trefft, ess trefft: A- mol haibt ver
oiff, an op- ge- bro- chen tsvaigele, Er trogt sich der- mit a- rum, Un ba-
doi — ert ess, Un ba- doi- ert ess. Ver Kon oiff- hai- ben un zere
cresc.
mf
dim.
cresc.
mf

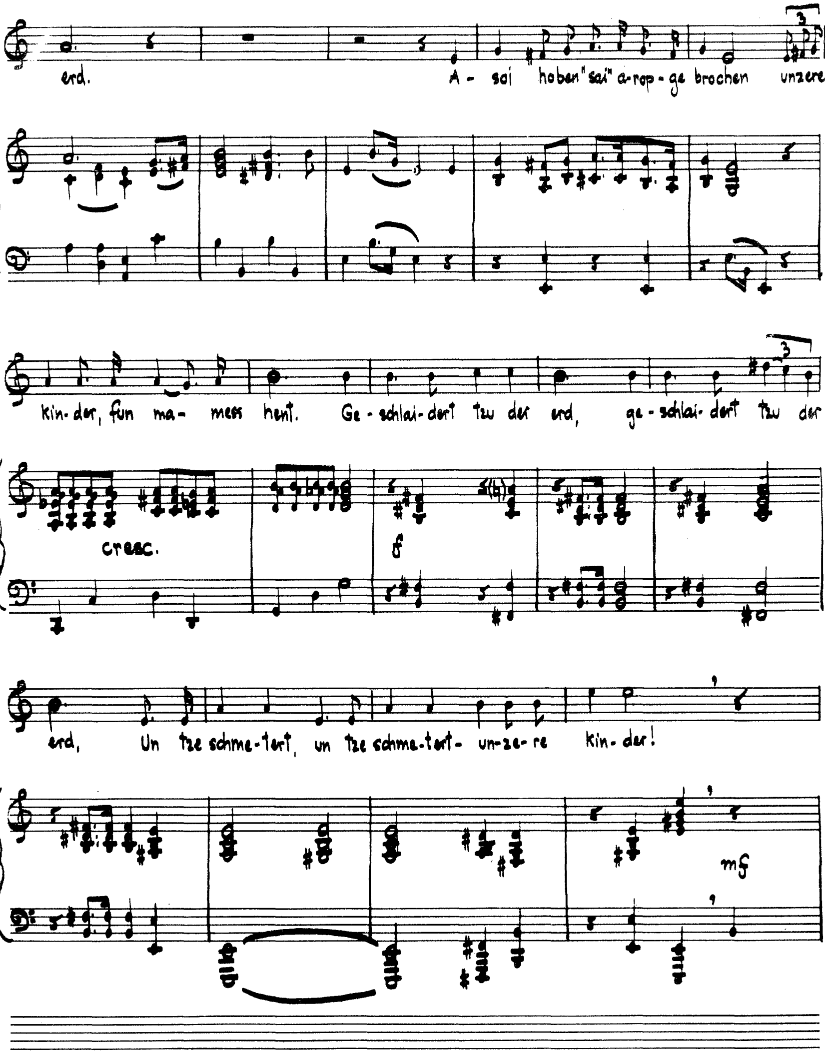
erd. A - soi hoben "sai" a-rop - ge brochen unzere
kin - der, fun ma - mess hent. Ge - schlai - dert tzu der erd, ge - schlai - dert tzu der
cresc.
f
erd, Un tze schme - tert, un tze schme - tert - un - ze - re kin - der!
mf

TZWAiGEN

WORDS BY
RACHMiL BRYKS

MUSiC BY
WILLIAM GUNTHER
(ASCAP)

Dedicated to my dear friend
CANTOR JOSEPH FEUER!
William Gunther

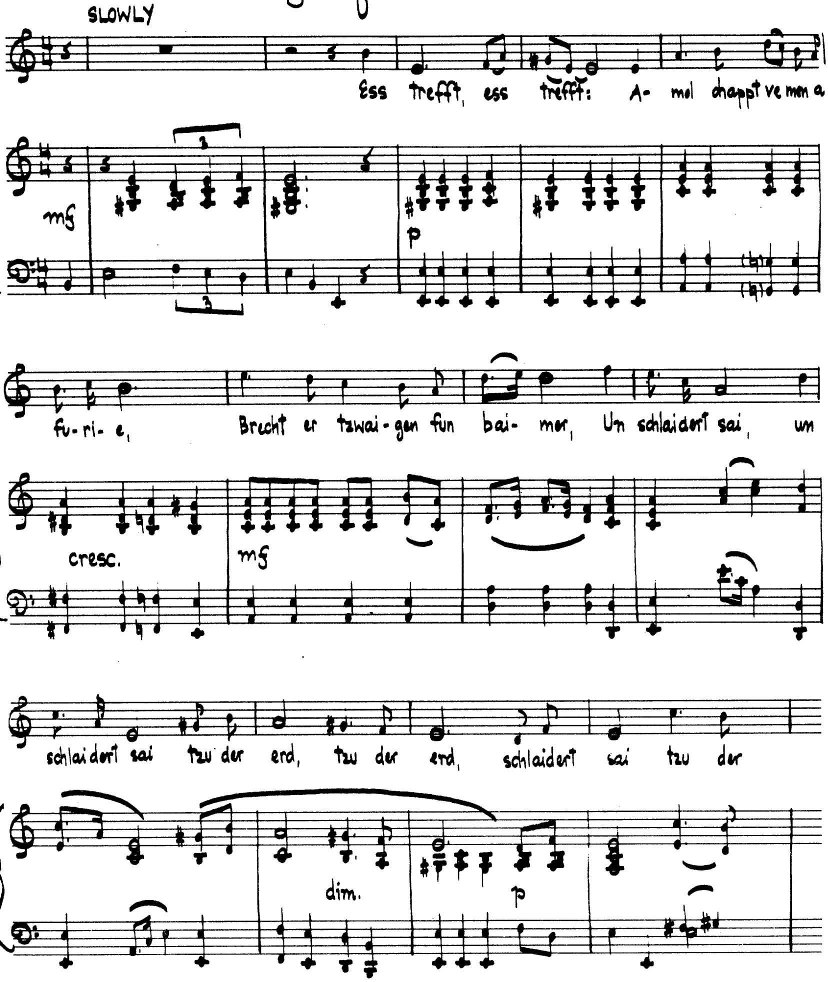

ALL RiGHTS ASSiGNED TO MiLLS MUSiC, 1964.

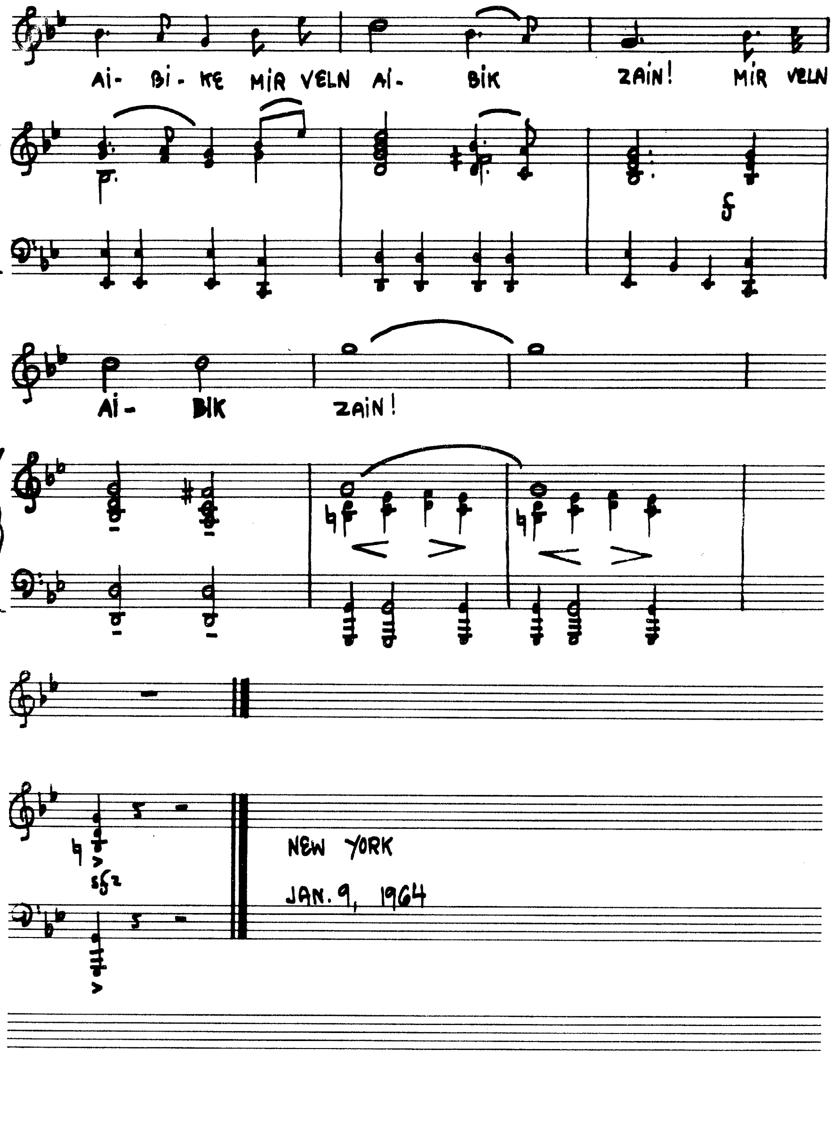
AI- BI- KE MIR VELN AI- BIK ZAIN! MIR VELN
AI- BIK ZAIN!
sfz
NEW YORK
JAN. 9, 1964

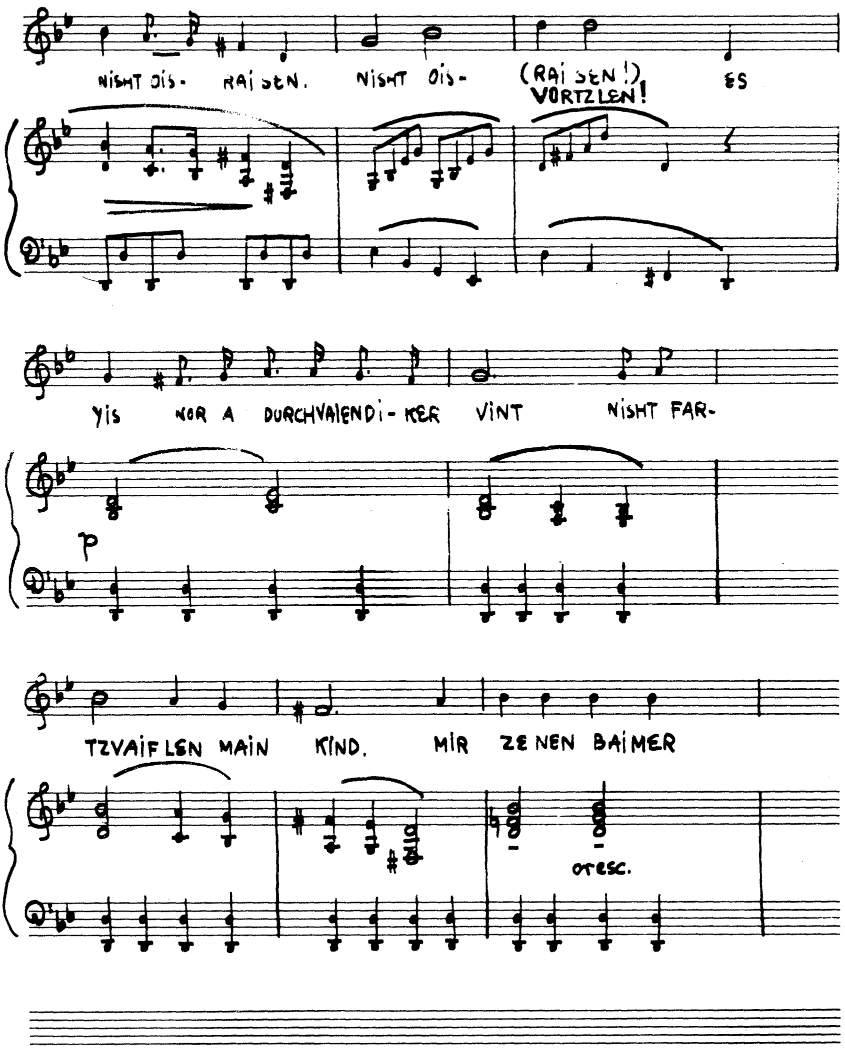
NISHT OIS- RAI SEN. NISHT OIS- (RAI SEN!) ES
VORTZLEN!
YIS NOR A DURCHVAIENDI-KER VINT NISHT FAR-
p
TZVAIFLEN MAIN KIND. MIR ZENEN BAIMER
cresc.

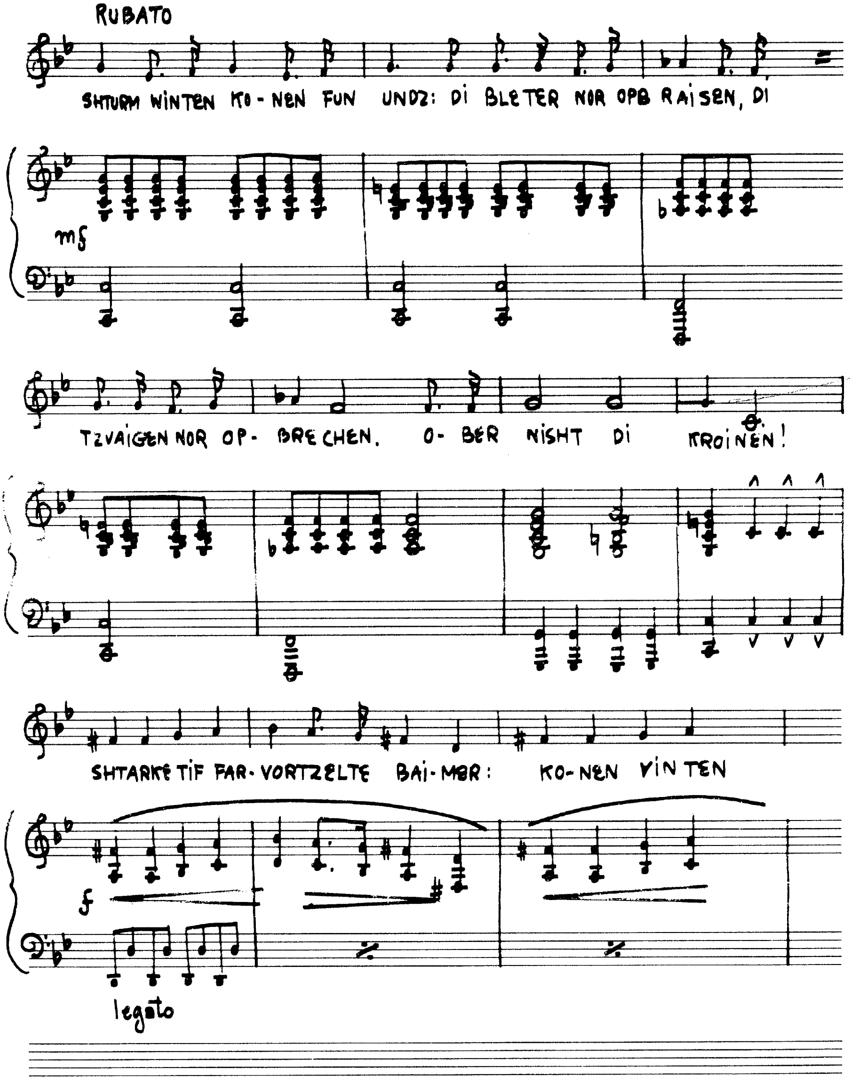
RUBATO
SHTURM WINTEN KO - NEN FUN UNDZ: DI BLETER NOR OPB RAISEN, DI
mf
TZVAIGEN NOR OP- BRECHEN. O- BER NISHT DI KROINEN!
SHTARKE TIF FAR- VORTZELTE BAI- MER: KO- NEN VINTEN
f
legato

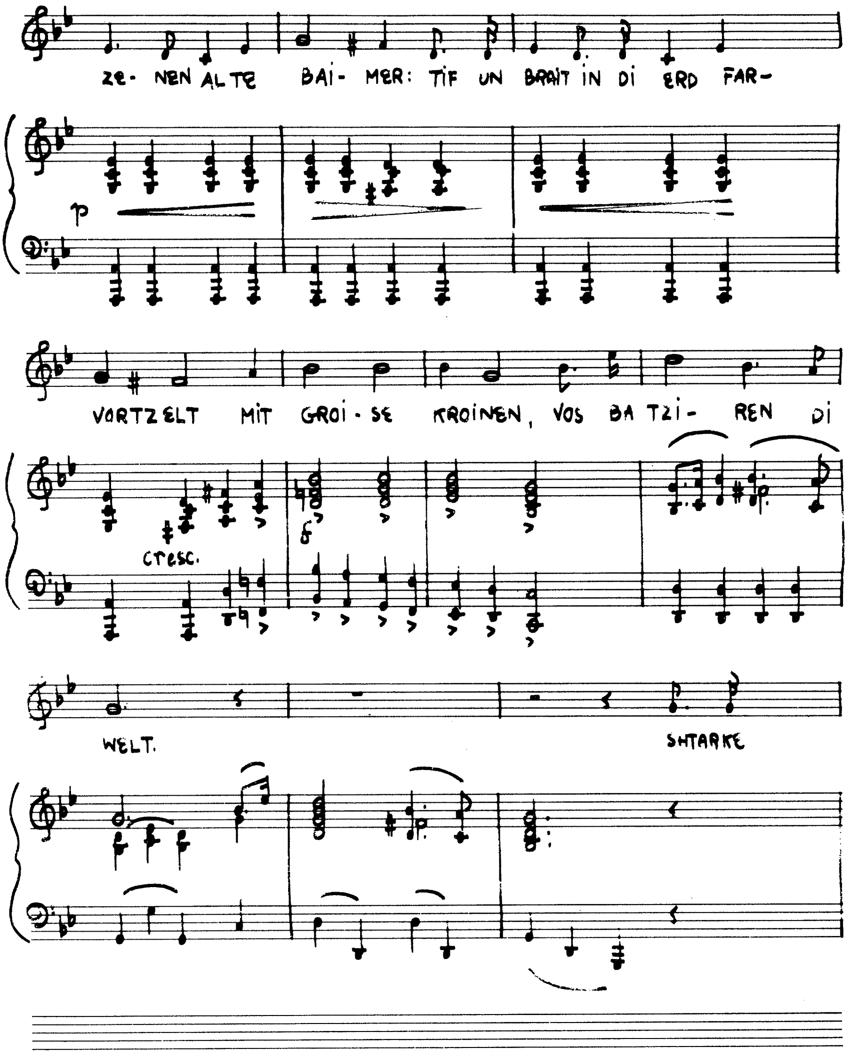
ZE- NEN ALTE BAI- MER: TIF UN BRAIT IN DI ERD FAR-
p
VORTZELT MIT GROI - SE KROINEN, VOS BA TZI- REN DI
cresc.
WELT.
SHTARKE

DO NOT DESPAIR

NISHT FARTZVAIFLEN

GHETTO 1940

WORDS BY RACHMIL BRYKS
MUSIC BY WILLIAM GUNTHER
(ASCAP)

MODERATO (LIKE A SLOW MARCH)

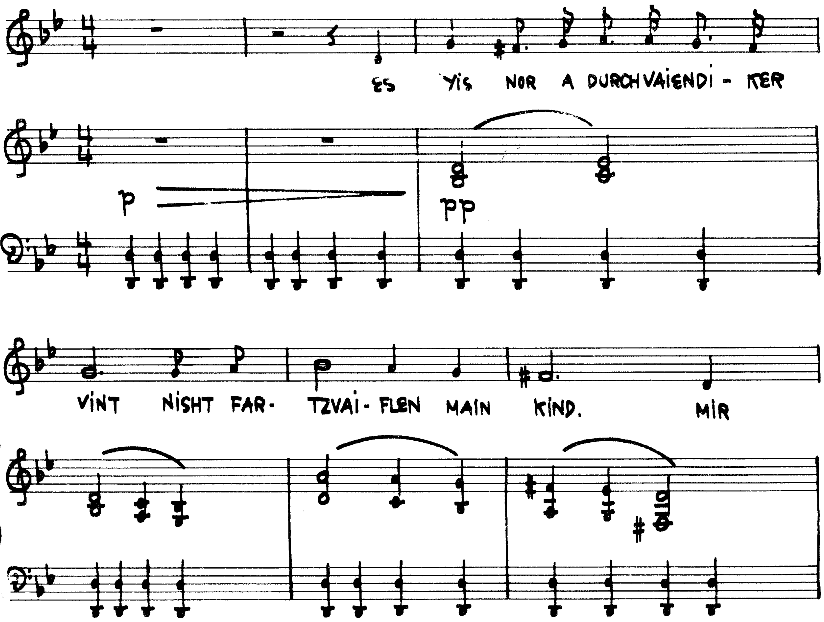

ALL RIGHTS ASSIGNED TO MILLS MUSIC, INC.
U.S.A.

דו אַ נענופאַר*

געווידמעט מיין ליבער פרוי היעדע.

דו ביסט אין מיינע אויגן אַ נענופאַר:
דיין קלייד — גרינע בלעטער,
דיין געזיכט — אַ ראָזע קרוין;
איך זאָל אַזוי צו דיר נאָענט זיין,
און דו זאָלסט אַזוי אין מיר זיך שפיגלען
ווי אין וואַסער אַ נענופאַר;
ווי אין וואַסער אַ נענופאַר...

* וואַסער־ליליע

Du a nenufar

Du bist in majne ojgn a nenufar:
Dajn klejd — grine bleter,
dajn gezicht — a roze krojn;
ich zoł azoj cu dir noent zajn,
un du zołst azoj in mir zich
szpigłen
wi in waser a nenufar;
wi in waser a nenufar..

צווייגן

עס טרעפט: אַמאָל כאַפּט וועמען אַ פוריע,
ברעכט ער צווייגן פוןביימער,
און שליידערט זיי צו דער ערד;
אַזוי האָבן „זיי" אַראָפּגעבראָכן,
אונדזערע קינדער פון מאַמעס הענט,
געשליידערט צו דער ערד,
און צעשמעטערט!

עס טרעפט: אַמאָל, הייבט ווער אויף
אַן אָפּגעבראָכן צווייגל,
טראָגט זיך דערמיט אַרום,
און באַדויערט עס;
ווער קען אויפהייבן אונדזערע קינדער
און זיי באַדויערן
קיינער! קיינער! קיינער!

[לאָדזשער געטאָ, 1942]

Cwajgn

Es treft: amoł chapt wemen
a furie,
brecht er cwajgn fun bejmer,
un szłajdert zej cu der erd;
azoj hobn „zej" aropgebrochn,
undzerze kinder fun mames hent,
geszłajdert cu der erd,
un ceszmetert!

Es treft: amoł, hejbt wer ojf
an opgebrochn cwajgł,
trogt zich dermit arum,
un badojert es;
wer ken ojfhejbn undzere kinder
un zej badojern?
kejner! kejner! kejner!

Łódź, getto 1942 r.

Rachmil Bryks

NISHT FARTZVAIFLEN

Ess yis nor adurchvaiendicker vint
Nisht fartzvaiflen main kind

Mir zenen alte baimer: tif un brait
In di erd farvortzlt
Mit groise kroinen, voss batziern di velt.

Shtarke shturm-vintn kenen fun undz:
Di bletter opraissen
Di tzvaign oppbrechn
Ober nisht di kroinen!
Shtarke yif-warvotrzlte baimer:
Kenen vintn nisht oisraissn
Nisht oisvortzlen!
Mir zainen baimer aibike,
Voss gibn der velt fruchtn shpaizendike,
Mir vellen aibike zain!

Ess yis nor adurchvaiendicker vint
Nish fartzvaiflen main kind....

Lodzer Getto 1940

נישט פאַרצווייפלען

ס׳איז נאָר אַדורכווייענדיקער ווינט —
נישט פאַרצווייפלען מיין קינד...
מיר זיינען אַלטע ביימער, טיף און ברייט,
אין דער ערד פאַרוואָרצלט,
מיט גרויסע קרוינען, וואָס באַצירן די וועלט.
שטאַרקע שטורעם־ווינטן קענען פון אונדז:
די בלעטער אָפּרייסן,
די צווייגן אָפּברעכן,
אָבער נישט די קרוינען!
שטאַרקע טיף־פאַרוואָרצלטע ביימער:
קענען ווינטן נישט אויסרייסן.
נישט אויסוואָרצלען!
מיר זיינען ביימער אייביקע,
וואָס גיבן דער וועלט פירות־שפּייזנדיקע,
מיר וועלן אייביק זיין!
ס׳איז נאָר אַדורכווייענדיקער ווינט —
נישט פאַרצווייפלען מיין קינד...

[געשריבן אין לאָדזשער געטאָ, 1940]

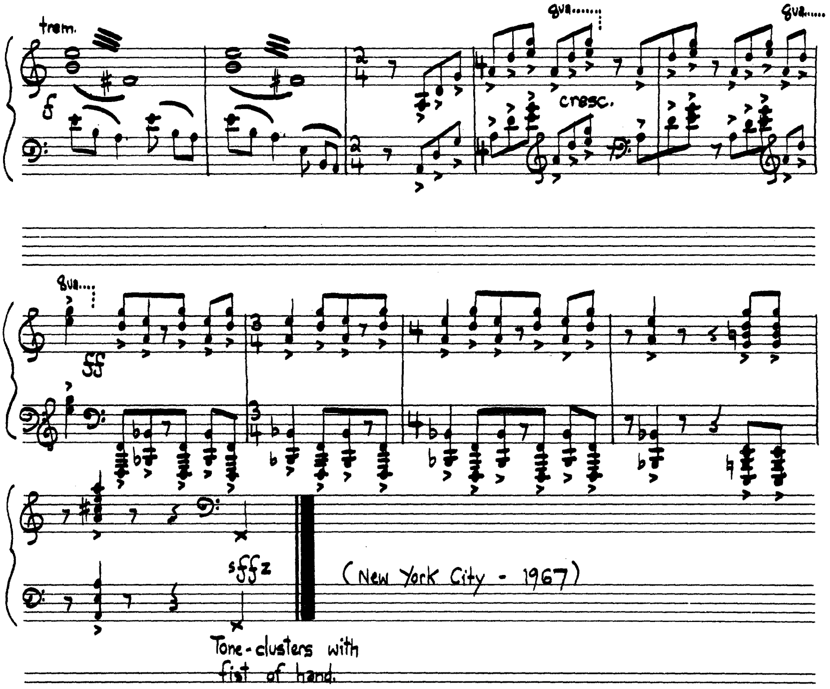

End of PART ONE

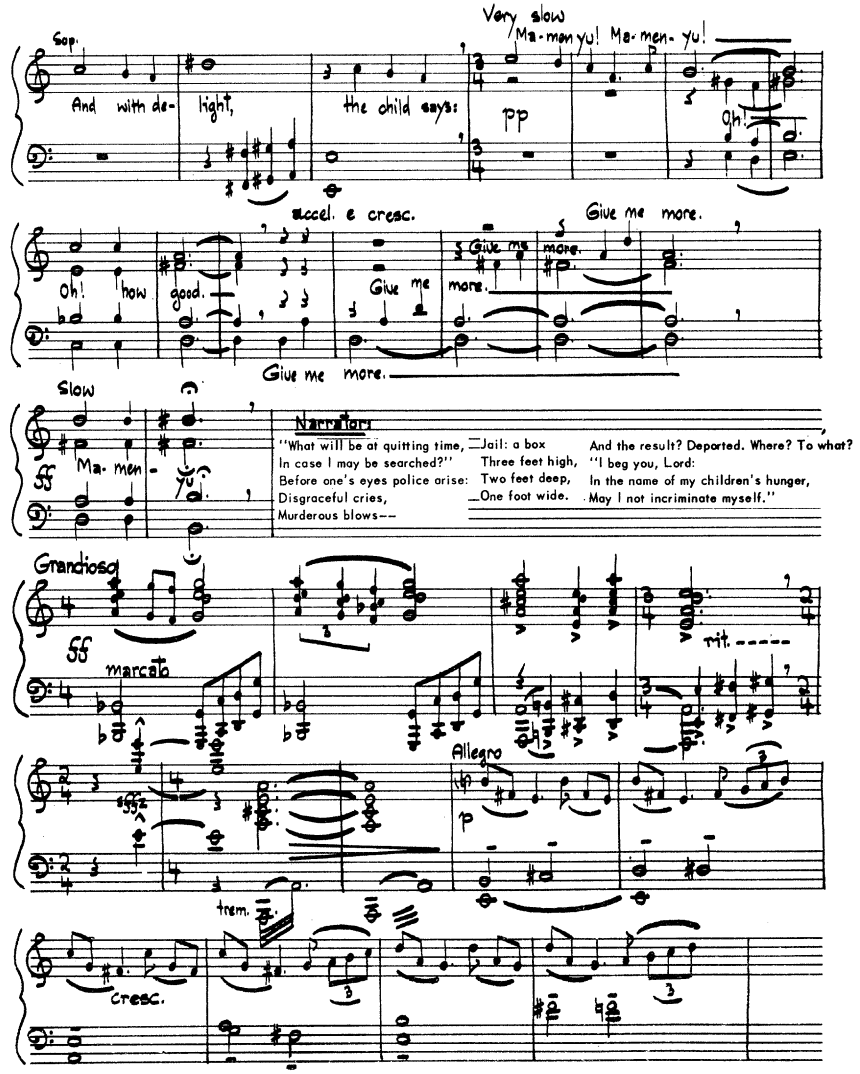
Very slow
Sop.
Ma-men yu! Ma-men-yu!
And with de- light, the child says:
pp
Oh!
accel. e cresc.
Give me more.
Oh! how good.
Give me more.
Give me more.
Give me more.
Slow
Ma-men-yu.
ff
Narrator:
"What will be at quitting time,
In case I may be searched?"
Before one's eyes police arise:
Disgraceful cries,
Murderous blows--
Jail: a box
Three feet high,
Two feet deep,
One foot wide.
And the result? Deported. Where? To what?
"I beg you, Lord:
In the name of my children's hunger,
May I not incriminate myself."
Grandioso
ff
marcato
rit.
sffz
trem.
Allegro
p
cresc.

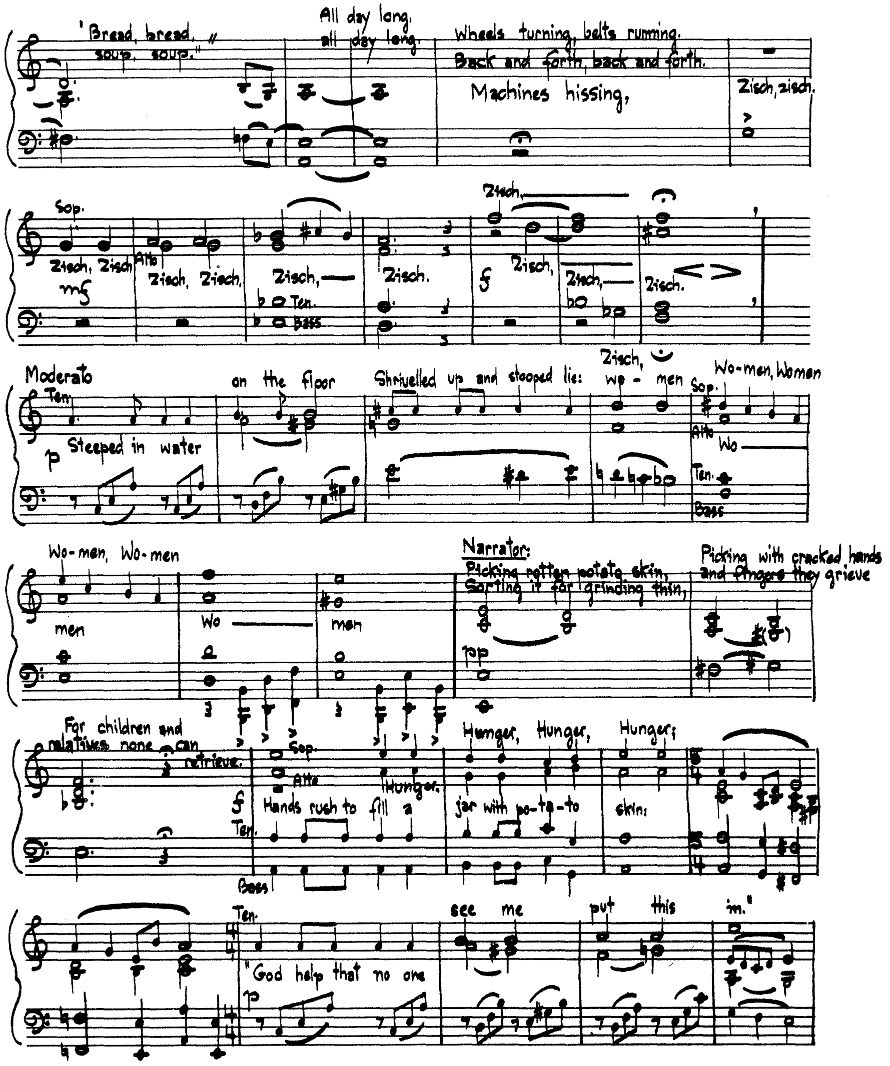
"Bread, bread,
soup, soup."
All day long,
all day long,
Wheels turning, belts running.
Back and forth, back and forth.
Machines hissing,
Zisch, zisch.
Sop.
Zisch, Zisch
Alto
Zisch, Zisch,
Zisch,
Zisch.
Zisch,
Zisch,
Zisch.
Ten.
Bass
Moderato
Steeped in water
on the floor
Shrivelled up and stooped lie:
Zisch,
wo - men
Wo-men, Women
Wo
Wo-men, Wo-men
men
Wo
men
Narrator:
Picking rotten potato skin,
Sorting it for grinding thin,
Picking with cracked hands
and fingers they grieve
For children and
relatives none can
retrieve.
Sop.
Alto
Hands rush to fill a
Hunger,
Hunger, Hunger, Hunger;
jar with po-ta-to
skin;
Ten.
Bass
"God help that no one
see me
put this
in."

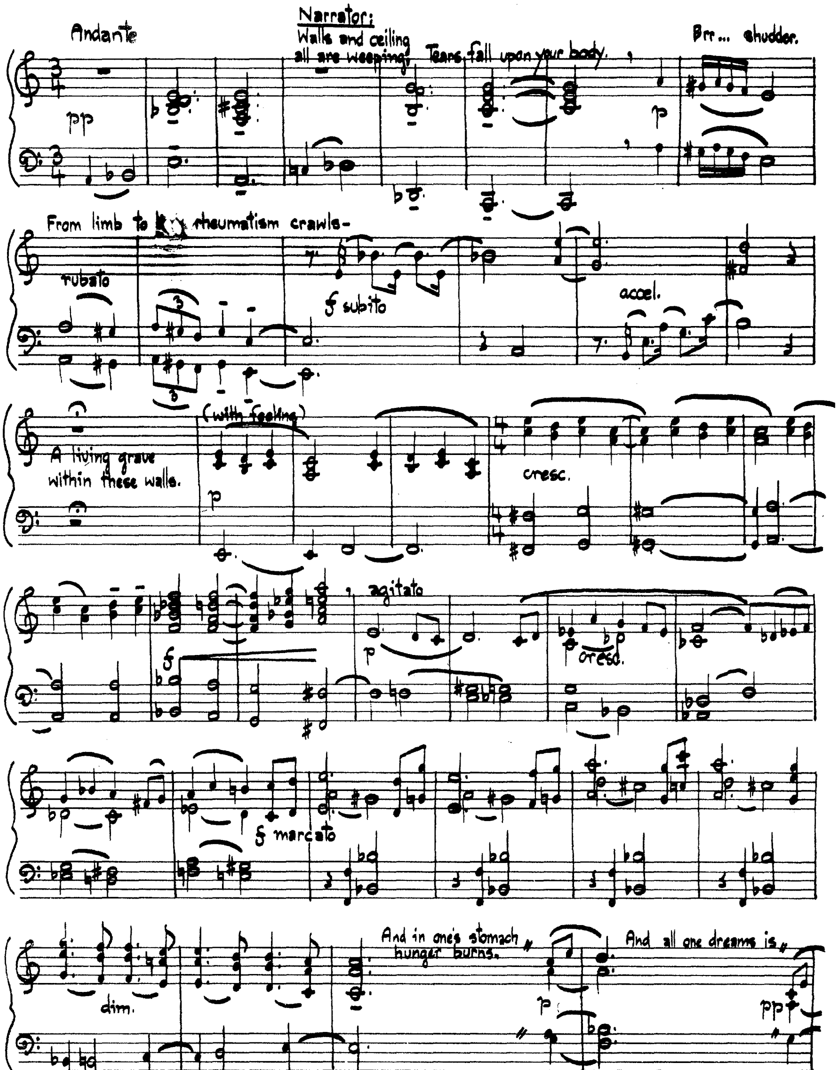
Andante
Narrator:
Walls and ceiling
all are weeping.
Tears fall upon your body.
Brr... shudder.
pp
p
From limb to
rheumatism crawls-
rubato
f subito
accel.
A living grave
within these walls.
(with feeling)
p
cresc.
f
agitato
p
cresc.
f marcato
dim.
And in one's stomach
hunger burns.
p
And all one dreams is,
ppp

GHETTO FACTORY 76

Cantata for Mixed Voices, Narrator and Orchestra

by: Rachmil Bryks - Words
William Gunther - Music

(Translated from Yiddish by Th. Primack and Prof. Dr. E. Kullmann)

PART ONE

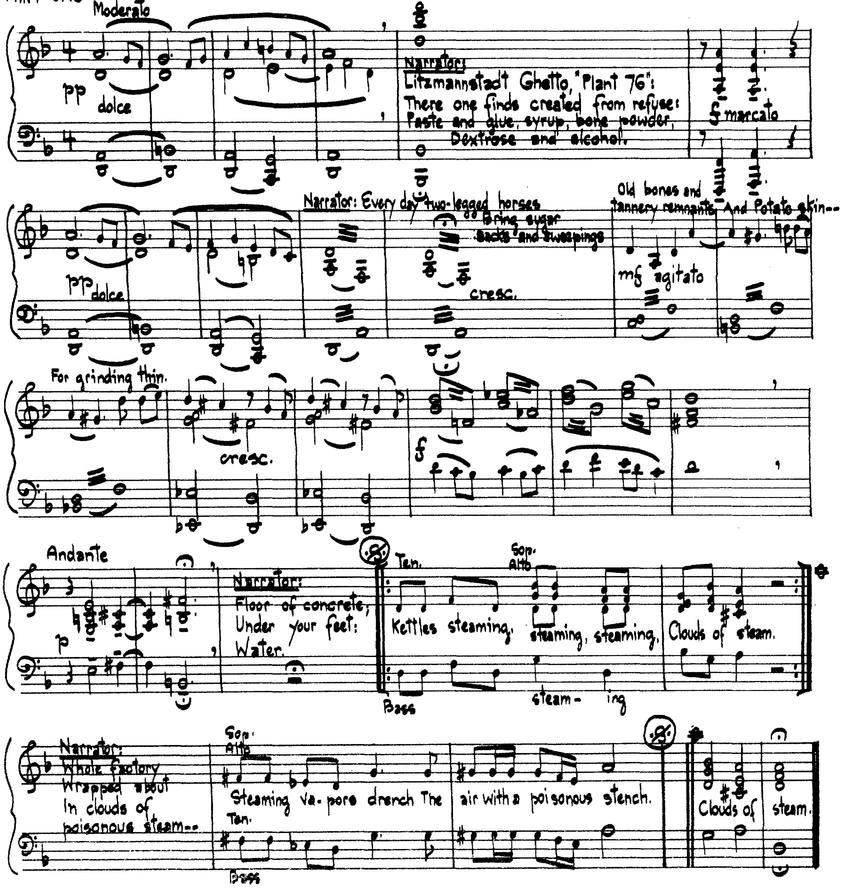

All Rights reserved. Rachmil Bryks - William Gunther (ASCAP) - 1967

Words by
RACHMIL BRYKS

Music by
WILLIAM GUNTHER

1. **GHETTO FACTORY 76**
   CANTATA
   Geto fabrik 76. Ghetto 1943
2. **NISHT FARTZWAIFLEN** – Don't despair
   Ghetto 1940. (Song of hope)
3. **TZWAIGEN** – Twigs. Ghetto 1943
4. **DU A NENUFAR** (Wasserlillie)
   You are a water lily.

All rights reserved.
RACHMIL BRYKS
WILLIAM GUNTHER
(ASCAP)

And the two black eyes keep staring...
Seeing directors and commissars
In brightly-lit halls,
At linen-covered tables,
Amid sounds of music,
Swallowing liquor,
Gulping down alcohol,
Fancy dishes––gorging themselves
And carrying on harlotry.
His hands, stretching out,
Curl into fists:
"Our blood! Our sweat!
O, will they pay...pay it back yet!"

Steam, steam,
Whole factory
Wrapped about
In clouds of poisonous steam.

(Lodzer Ghetto 1943-44)

* * *

On a stone, leaning back on the wall,
Shrouded in steam,
Goggle eyes: a coal-black pair,
From a death-face, grey as lead, they stare
But who sees them there?
"Here I have burned out my lungs;
Here my youth has withered.
Already my hours are numbered.
My lungs are breathing with poison,
Like these cauldrons here--
Heavily, heavily."
Still the two black eyes keep staring...
Seeing damp, cold, darkened rooms
With the sick on filthy pallets.
If one faints, there is nothing to revive him.
The pharmacies are out of medicine,
For they have no alcohol.
No medicine, no bread,
No exit--dead.

* * *

The commissar draws off the alcohol
And the marrowless shadows peer
With envy, hatred and fear.
"He's a Jew, struck in the same hell as I,
Yet a boss—because he has 'shoulders'[7], that's why."
He watches the barrel fill up to its height,
And smiles with delight.

7. playtzes, hence approximately "pull, influence."
See *A Cat in the Ghetto*, p. 38 (Tr.)

RAPHAEL
SOYER

Glue cooking.
Vapors drench
The air with a poisonous stench--
Whole factory wrapped about
In clouds of poisonous steam.

Sugar cooking,
Boiling seething,
Ink forms.
Sugar cooking,
Boiling, seething,
Alcohol cooking.
Being cooked
By human sweat and blood.
Alcohol forming,
Alcohol! Alcohol!

* * *

Speared upon hooks,
Sugar sacks lie,
Waiting to be hoisted.
Stealthily, each worker scrapes away
And stuffs a spoonful in his mouth.
"Finished yet?"
"Ready!"
"Here goes: One, two, three!
Up!
Hold it now."
Into the cauldrons they fall.
Steam draws out the sugar,
Steam draws out the sugar.
Steaming, steaming——
Vapors drench
The air with a poisonous stench.

Cauldrons cooking remnants,

* * *

Mix, mix, steel hand,
A kettle of paste,
A kettle of paste.
A little mill
Electric powered
Grinds starch,
Grinding, grinding,
Pouring out, pouring out
Potato flour, potato flour.
In a cauldron, sweepings are cooking;
Alcohol is being distilled.
Steam is hissing, vapors drench
The air with a poisonous stench.

* * *

Wolves[6]--
Wolves devour you,
Grating with their teeth,
Ever grating thin
Potato skin.
Hoses spurting,
Spurting, spurting,
Water foaming,
Water foaming.
Soaked and strained,
Soaked and strained,
Into a tub wet starch is drained.

6. Sharp-toothed shredding machines

They wish that the ground might swallow them up;
They stand there deathly pale.
Before their eyes there hovers
Czarnieckiego prison,
Deportation from the Ghetto——
Where? To what?
The engineer's eyes
Pierce them like spears.
"Well, what have you hidden!"
No one can open his mouth
Or raise his eyes.
The Lord Engineer, with raging hands.
Rushes to where the barrel stands.

No one is stealing, good, fine;
Everything going in the pot all the time.

Chaimke the rascal rubs his hands with glee:
"Jews, things are running according to plan,
It's almost finished--there, now it's full.
You stand guard lest someone near
And in a moment I'll have it here."
He draws a full white sack
Out of the pot.
Two pair of hands quickly take it
And hide it in a barrel.
Now, as though risen from out of the earth,
The Lord Engineer stands before them:
"What did you hide?!"

Shovel
After shovel
Bites into
The sack like teeth.
Shovel comes out,
Shovel goes in,
Buckets' mouths swallow up.
Buckets pass from
Hand to hand,
And in the pot the sack
Grows fuller
And fuller.

Hidden behind a cauldron
Stands the Lord Engineer,
He peers, snoops and thinks:

And he commanded his children that they
Should eat one another alive day by day!"
"Chaimke, you devil. For such talk you should be
Locked up out of sight."!
"No, say on crutches-man,
You are right!"
The rascal, a brilliant fellow, has a thought:
"Listen, Jews: the cauldron is broad and high,
Let us hang a sack within--
Supposedly we pour the sweepings inside,
And we have a load!
Tomorrow I'll take the wagon,
And when I smuggle it onto the street
Things will be flowing like water for us--
Whatever we need shall be ours.
We will split it all up equally;
Do you agree?"
"Agreed! Agreed!"
Said and done.

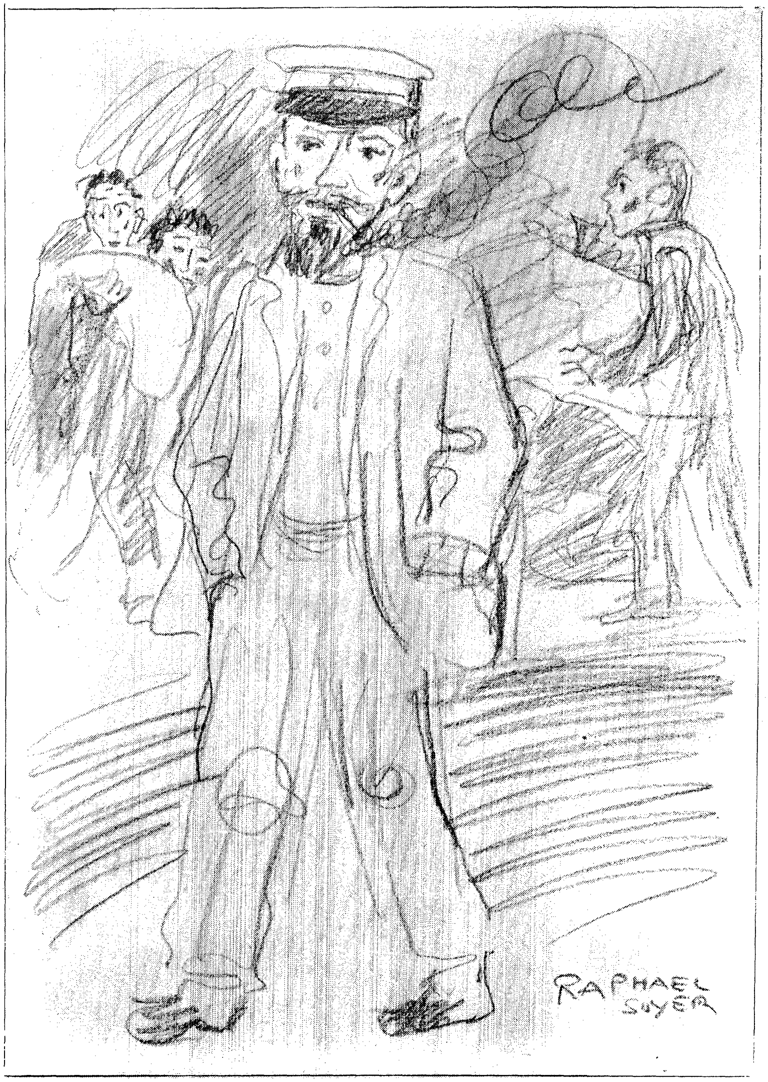
RAPHAEL
SOYER

His lungs are also ailing.
He always hums himself a line of Gemara:
"*Hakol shochetin,*
Anyone may slaughter!"
Resonantly he draws out his voice——
Not from piety but from custom.
He continually laments:
"The war has made me a heretic,
I have grown angry with God.
My life here has taught me
That God cannot be.
Whatever we may have done that is wrong——
What father could torture his child so long?
Are men, after all, not the children of God?
Oh, has he shown us his wonders, this God!
Out of his world——where he could, if he would——
He has made for himself an ocean of blood,

Earnestly they ponder
"Shall we put some into our pockets,
Into pots?"
Makes no difference where--
Whoever leaves is checked with care;
"We are condemned to die of starvation
And slave labor.
If we dare to risk our lives
We will surely not survive!"
Chaim "the rascal":
So he is called because of his pranks.
He is also called "crutches man",
Because he wobbles as though on crutches--
His legs are devoid of calcium.
Pitch black his hair and eyes;
A Semitic face; his walk is stooped--
A defect caused by poring over books.

* * *

Today for the last time Plant 76 received
Sweepings.
The workers––mothers, fathers and children––fear:
"Whoever does not take some today
Will only die sooner."
Hunger in one's intestines burns and sears––
Starvation nears;
Death by starvation
Is worse than death by the sword.
One wants to live,
Must survive!

Shovel comes out,
Shovel goes in,
Buckets' mouths swallow up.
Buckets pass from hand to hand.
Cauldron swallows,
Cauldron digests--
Sack after sack,
Cooking, seething, steaming.
Eyes glower with envy and hatred
And hearts thirst for revenge.

RAPHAEL
SOYER

Secretly one asks another:
"How many people would be able
To eat their fill of these sweepings?"
"Don't trouble over it—
Keep shoveling into the cauldron.
It will be used to make alcohol and liquor
For those who were appointed
To torture us night and day."
"Stop whispering and hurry!"
Shovel
After shovel
Bites into
The sack like teeth.

* * *

A command resounds:
"Pour in sweepings!"
Shovel
After shovel
Bites into
The sack like teeth.
Shovel comes out,
Shovel goes in,
Buckets' mouths swallow up.
Buckets pass
From hand to hand.

With one's eyes
One could have eaten it,
But each one watches
His every step.

* * *

And now who enters but Lord Engineer:
With glasses tilted forward on his nose
And steps which say "This is the boss!" he goes.
He pierces every corner with his eyes
And with a searching look he stares at you,
Till, out of fear, a chill runs through your flesh.
And suddenly he screams:
"My workers, the police are searching--
And soon they will find out--
How waste and remnants[5] and sweepings,
To make gelatine, goulash and pastry,
Turn up upon the street.
Remember, if someone is caught,
There is nothing I can do."
A murmer.
A curse.
A hubbub.

5. flakehs: waste parts of animal hides, which cannot be used for leather.

"Churchill severely threatened them in his last speech:
'If you do not surrender,' so he warned,
'I will be forced to speak soon once again!'"
"Yes, England will fight to the last Russian soldier."
"Why are we suffering? For what sin?
In vain our efforts—we're cradling a dead child..."
"Trust, trust! What more do we have?"
"Jews, do not give in!
We have outlived more than one Haman!"
The exchange is broken by a wild sound:
Cling–clang!
Cling–clang!
And they drag themselves back to the work they are bound.

RAPHAEL
SOYER

People drink while running.
Each one finds himself a place,
Sits down,
Places his bowl between his feet,
Licking it out, as though it were sugar-sweet.
And then begins the daily chatter:
About rations,
Bonuses, kohlrabi, peelings——
What may be better to cook
Out of this and that.
"Oh, what a plague has swept our way;
The mortality increases every day."
"Let the Germans be wiped out without a trace!
In Hamburg not a stone is left standing in place."
"Germany is being bombarded night and day:
Hitler led his people astray."
"Sure! You'll smooth-talk the whole war away!"

——Thus flatters the well-known Moshe Hock.
He bends his head close to the window,
His eyes resting in the pot:
"Madame Vidzhelatshke, listen to my plea!
Dig a little deeper when you pour for me!"
Quick as lightning he draws his bowl near,
Gives it a stir,
And as though he burned himself he cries:
"Oh, deceivers! Lies!
Nothing but water!
Worse yet–kohlrabi piss!
The potatoes they eat themselves!
They should only burst!"

''Away! Move aside!''
''I'll put a hole
In your head with your bowl!''
''Pfui!'' He spits straight into his face
And staggers back of the line to his place.
At the window:
A boy with a voice like a little chicken:
''Yesterday they only gave me two pieces
Of potato in two soups.
When I bit into them they stank
Like poison.''
A Jew in a battered coat groans:
''I beg you, give me a good bowl of soup;
My whole life depends upon it.
In return, God will repay you.''
''Come on, enough already! Let's get going!
Let me have my turn.
O, what a lovely Vidzhelatshke![4]
Look at how beautifully she pours!''

4. Woman who pours out the soup

A mad dash from factory to yard,
One leaping over another,
Grabbing bowls, dashing swiftly.
A noise,
A scuffle,
Shoving,
Pushing.
A long line is formed already.
Bowls and pans start flying
Over hands, over heads,
Wild eyes flash,
Murderous teeth gnash,
Cries resound,
Famished wild animals mill around.
"Let me through!"
"I am ahead of you!"
"But look, I've had no bread for two days!"
"So, I haven't had a thing all day."

RAPHAEL SOYER

Czarnieckiego prison.
Jail: a box
Three feet high,
Two feet deep,
One foot wide.
Cleaning latrines with your bare hands,
Harnessing yourself to the barrel
And carrying it from street to street.
And the result? Deported. Where? To what?
"I beg you, Lord:
In the name of my children's hunger,
May I not incriminate myself."

* * *

Cling-clang,
Cling-clang,
Wildly sounds
A steel clang.
All cast off their work.

* * *

Steeped in water on the floor
Shrivelled up and stooped lie: women
Picking rotten potato skin,
Sorting it for grinding thin,
Picking with cracked hands and fingers they grieve
For children and relatives none can retrieve.
Cramps in their intestines--
Hunger, hunger, hunger;
Hands rush to fill a jar with potato skin:
"God help that no one see me put this in."
And with delight, the child says:
"Mamenyu! Oh! how good.
Give me more."
"What will be at quitting time,
In case I may be searched?"
Before one's eyes police arise:
Disgraceful cries,
Murderous blows--

Kettles steaming,
Steaming, steaming,
Clouds of steam.
Whole factory
Wrapped about
In clouds of poisonous steam——
Steaming vapors drench
The air with a poisonous stench.

Walls and ceiling all are weeping,
Tears fall upon your body.
Brr...shudder.
From limb to limb, rheumatism crawls——
A living grave within these walls.
And in one's stomach hunger burns,
And all one dreams is "Bread, bread, soup, soup
All day long, all day long.
Wheels turning, belts running,
Back and forth, back and forth.
Machines hissing,
Zisch, zisch.

Litzmannstadt Ghetto[1], "Plant 76":[2]
There one finds created from refuse:
Paste and glue, syrup, bone powder,
Dextrose and alcohol.
Every day two-legged horses
Bring sugar sacks and sweepings[3]
Old bones and tannery remnants
And potato skin——
For grinding thin.
Floor of concrete;
Under your feet:
Water.

1. During the Second World War, the Germans renamed Lodz "Litzmannstadt," in honor of one of their generals, Litzmann, who fell in World War 1.

2. Every factory in the Ghetto of Lodz also bore a number: this was already the seventy-sixth factory in the Ghetto.

3. From the Polish word ***zamiatacz***, "to sweep:" Flour swept out of the mills and the bakeries, hence mixed with sand, dust and ashes.

"YIDDISH LITERATURE MUST BE THE TONGUE AND CONSCIENCE OF A DRIVEN AND TORTURED PEOPLE."

— I. L. PERETZ

RACHMIL BRYKS BOOK COMMITTEE

in cooperation with the

"Yiddish P.E.N. Club"

A GIFT TO MY DEAR FRIENDS:

ZALMAN SHAZAR, *Poet and President of The State of Israel.*

Prof. AARON ZEITLIN, *Poet and Thinker*

Dr. JOSEPH J. SCHWARTZ, *Prominent Jewish Leader.*

"The poem "GHETTO FACTORY 76" by Rachmil Bryks, discovered at the place of the former Ghetto of Lodz, is not only an important historical document, but also an original work about Jewish catastrophe at the hands of the Nazis. Only a highly gifted poet who has himself experienced this could so masterfully depict the horror of the Jewish Ghetto. It is a duty to read this work; it will be remembered for generations."

—Isaac Bashevis Singer
New York, Dec. 1, 1966

GHETTO FACTORY 76

("Chemical Waste Utilization")

by Rachmil Bryks

This poem was composed by the well-known novelist and poet Rachmil Bryks, author of *A Cat in The Ghetto*, *Sanctification of God's Name*, *The "Kaiser" in the Ghetto*, and other works. It was written in the Litzmannstadt Ghetto, Lodz, in 1943-44. The author recited it at a banquet in the Ghetto and was therefore placed on the list of those to be deported to their death.

The manuscript was discovered at the location of the former Ghetto of Lodz and is now in the archives of the Jewish Historical Institute in Warsaw.

A copy was sent to the author, who now resides in New York, and it is that text which is here reprinted, unchanged, as it was written in 1943.

Rachmil Bryks

GHETTO FACTORY 76

("Chemical Waste Conversion")

by Rachmil Bryks

By the same Author

IN YIDDISH:

YOUNG GREEN MAY – *Poems*
OIF KIDUSH HASHEM – *Novel*
A KATZ IN GHETTO – *Novel*
DER KAISER IN GHETTO – *Novel*
GHETTO FABRIK 76 – *Poem*

IN ENGLISH:

A CAT IN THE GHETTO
SANCTIFICATION OF GOD'S NAME
BERELE IN THE GHETTO
THE PAPER CROWN

"THE WINDOWS OF HEAVEN"
(TRAGICOMEDY)
by Shimon Wincelberg

Based on "A CAT IN THE GHETTO"
by Rachmil Bryks

IN HEBREW:

CHATUL BEGETO

Copyright 1967 by
RACHMIL BRYKS
Library of Congress Catalog
Card Number: 67–25573
All rights reserved to the author

Illustrated by
RAPHAEL SOYER

CANTATA

William Gunther, Music

BLOCH PUBLISHING CO.
31 W. 31st Street
New York 1, N. Y.
LOngacre 4-2040

GHETTO FACTORY 76

(Chemical Waste Conversion)

POEM

by

RACHMIL BRYKS

Translated from Yiddish

by Theodor Primack

and Prof. Dr. Eugen Kullmann

With a Foreword by

Isaac Bashevis Singer

CANTATA
William Gunther

NEW YORK
BLOCH PUBLISHING COMPANY